

BLACK METAL
TOLERANCIA ÉS HATÁRÁTLÉPÉS
(OTDK DOLGOZAT)

JELIGE: LUN985

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	3
1.1. Módszertan	4
2. A Black Metalről	6
2.1. Rövid története	8
2.2. A generációk kérdése.....	9
3. A tolerancia kérdése	17
3.1. Transzgresszió, vagy határátlépés	20
3.2. Támadások.....	23
3.2.1. Belső ellentétek - true vagy nem true?	27
3.2.2. Kívülállók.....	32
4. Összegzés	36
Hivatkozott irodalom.....	38
Mellékletek.....	42

1. Bevezetés

A Black Metal egyike a legellentmondásosabb zenei stílusoknak, könnyen lehet, hogy a leginkább megosztó. A Black Metalt sokan szeretik, sokan nem, de talán legtöbben azok vannak, akiknek csak felszínes ismereteik vannak róla. Sokan keverik össze a Black Metalt a Death Metallal, vagy a különböző extrém metal zenei stílusokkal. Ezeknek a háttérében az áll, hogy az emberek többsége nem rendelkezik megfelelő ismeretekkel a stílusról.

Szintén problémát jelent, ha valaki tudatosan vonja össze a Black-, Death-, Thrash-, Doom Metal stílusokat. Az említett stílusok kétség kívül mutatnak azonosságot, azonban az eltérések sokkal jelentősebbek. Keith Kahn-Harris *Extreme Metal – Music and culture on the edge* (2007) című munkájában pont ezt az összevonást teszi meg, és ezen a közös halmazon keresztül elemzi a fiatalok deviáns viselkedésformáit.¹

Jelen tanulmány a Black Metal egy kis szeletét kívánja bemutatni, különös tekintettel a tolerancia kérdésére. A tanulmány nagyban alapoz a Vigyázat! Black Metal! című most készülő dokumentumfilmre, amelynek célja, hogy a stílust, és azon belül is a Szimfonikus Black Metalt a szélesebb rétegek számára megismerhetővé tegye. Véleményünk szerint a Black Metal – ami sokkal több, mint csak egy zenei stílus – különböző okok miatt rendkívül negatív megítélés alá esik. A film három fő téma köré épül:

1. Mi a Black Metal, és hogyan jelenik meg a stílus képviselői számára.
2. A Black Metal mint művészet.
3. Társadalmi kontextusok, előítéletek, negatív megkülönböztetések.

A filmben egyaránt megszólalnak a stílus neves és kevésbé ismert zenészei, valamint elmondják véleményüket a tudományos szféra ide kapcsolódó szakterületeinek képviselői, szakértők, újságírók, rajongók és a stílust csak felszínesen ismerők is.

A Black Metal követői, elkerülhetetlenül találkoznak negatív megjegyzésekkel, negatív diszkriminációval. Mindez a már említett elhamarkodott véleményformálásból adódik, azonban valóban történtek olyan események, bűncselekmények is a stíluson belül,

¹ A könyv egyes erősen általánosító, preconcepciós részeire a későbbiekben még kitérünk.

ami egyes esetekben okot adhatnak a negatív megítélésre.² A szociológia, illetve a kulturális antropológia ezen a ponton léphet be a Black Metal vizsgálatába.

A külső támadások, és az erre adott válaszok miatt, kiéleződtek az ellentétek a stíluson belül is. Ezt elsősorban a stíluson belüliek láthatják és érezhetik, mivel ott mindennapos az interakció a színtér résztvevői között. Van egy mondat, amit olyan Black Metalra zenekarokra, illetve megnyilvánulásokra szoktak használni a stíluson belüliek, amit nem tekintenek igazán, vagy egyáltalán Black Metalnak. Így hangzik:

„Az nem true”³

A mondat bagatellnek tűnhet, főleg azoknak, akik nem vonódtak be a stílusba, de fogadjuk el, hogy a stílus követői számára a viccelődő jelentés mellett komoly határokat hoz létre, és igen komoly nézeteltérések alapja. Az elmúlt években ezek az ellentétek az internet által láthatóvá váltak a külső szemlélődő számára is, ami könnyen megfigyelhető többek között a Vigyázat! Black Metal! című dokumentumfilm promóciós kisfilmjére jött kommentekből is,⁴ azonban más hasonló témájú filmeknél, és zenekari klipeknél is könnyen tetten érhető a jelenség. A határok létrehozása és átlépése miatt a téma érdekes kutatási terület többek között a társadalomtudományok számára is

1.1. Módszertan

A tanulmány több adatforrásra épít, de nem törekszik reprezentatív eredmények közlésére. Elsődleges szempont volt, a minőségi adatok előnyben részesítése a mennyiséggel szemben. Ennek megfelelően az adatok gyűjtése kvalitatív módszerekkel történt. Az adatok tudományos igényű rendszerezése 2011 novemberében kezdődött a Black Metal stílus híresebb zenekaraival készült, magazinokban megjelent interjúk elemzésével, valamint egyes dalszövegek tartalomelemzésével. Ezt kiegészíti a rock és metal stílus több évre visszatekintő

² Ezekre az eseményekre a későbbiekben még bővebben kitérünk.

³ A „true” szót a későbbiekben megmagyarázzuk.

⁴ 1. „Nemrég kaptam egy linket erről a készülő remekműről, és már a cím alapján is tudatosult bennem, hogy nyilván a műfaj elkorcsosulásának egy újabb kivetüléséről lesz szó.”

2. „Ez nem Black Metal.”

3. „[...] de egek, egy picit tegyük félre a trúságunkat és értékeljük már azt, hogy [...]”

4. „[...] mert a black metal nem egy elnéző műfaj, a rajongók nem tűrik a hibákat és nem tűrik az idősebb bandák tiszteletének kihagyását. Agyoncsapnak!”

forrás: <http://www.facebook.com/AttentionBlackMetal>

ismerete.⁵ A tanulmányban másodlagos információként felhasználjuk a Vigyázat! Black Metal! dokumentumfilm eredményeit, és a hozzá készült és benne bemutatásra kerülő 24 interjú egyes részeit. Az interjúk esetében a félig strukturált formát preferáltuk, mivel a célunk a minél részletesebb és az egyediségekre, valamint az érdekes részletekre is kiterjedő megismerés volt.

Fontosnak tarjuk kiemelni, hogy a tanulmány nem törekszi arra, hogy a Black Metalt mint szubkultúrát mutassa be, ezért nem veszünk alapul szubkultúra kutatásokat. Jelen tanulmány sokkal inkább koncentrálni arra, hogy a Black Metalt, mint egységes elképzelést mutassa be, és felszínre hozza az egyes törésvonalakat, határokat, az átlépésekre való törekvést és a mögöttük rejlő motivációkat. Vagyis, hogy bemutassa a stíluson belül működő dinamikus viszonyokat. Ennek érdekében a dokumentumfilm számára létrehozott Facebook oldalon figyeltük az egyes postokra érkező válaszokat és véleményeket, valamint figyeltünk egyéb olyan oldalakat is, ahol írtak a készülő filmről.⁶ Fontos részét képezi a megfigyelésnek a Youtube.com oldal,⁷ ahol bemutatásra került a hivatalos promóciós film és az egyes szereplőkkel készített interjúk rövid részletei is. Emellett kitérünk a Black Metal stílus követőinek körén kívülről érkező támadásokra is.

⁵ Rock és metal zene iránti érdeklődésem 1992-ben kezdődött, 2002 és 2004 között játszottam Thrash/Death Metal zenekarban, 2004 óta az Athalay Szimfonikus Black Metal zenekarban játszom. A zenekar aktív koncertekkel teli időszakában lehetőségem nyílt az ország különböző pontjain megfigyelni a metal közösségeket zenészként, és a koncertek résztvevőjeként egyaránt.

⁶ www.facebook.com/AttentionBlackMetal, Tvangeste Facebook oldala, Carach Angren Facebook oldala, autodafe.hu, hammerworld.hu

⁷ A Vigyázat! Black Metal! hivatalos promóciós kisfilmje: <http://www.youtube.com/watch?v=c-Bb-rZRc5A>

2. A Black Metalről

A tanulmánynak nem célja, hogy a stílus történetébe komolyabb betekintést adjon, ezért csak a legszükségesebb információkra szorítkozunk, azokra, amelyek mindenképpen szükségesek a probléma megértése és minél pontosabb megismerése szempontjából.

A stílus vizsgálatát nehezíti, hogy nincs egységesen használt fogalom annak körülhatárolására, hogy mi Black Metal, és mi nem az. A legtöbb stíluson belüli félreértés és ellentét ebből adódik. A filmben nyilatkozók viszont egységes állásponton vannak tekintetben, hogy ez egy nagyon tág és sokszínű zenei stílus.

„K: Le tudnád írni, hogy mi a Black Metal?”

V: Nem, és úgy gondolom, hogy bárki, aki ezt megpróbálja, nagyon nagy fába vágja a fejszéjét, mert ez egy tág és mégis szűk életérzés”

L.T. zenész⁸

„A Black Metal is ugye eléggé szerteágazó. Beszélhetünk ugye Szimfonikus Black Metalról, meg hagyományosabb Black Metalról, szóval nagyon sokszínű. Pont ez a lényeg, hogy akik elkezdtek a stílust azok is különbözőek voltak. [...] Az a lényeg, hogy nincsenek benne határok.

Nagy András – Sear Bliss, zenész

További problémát jelent, hogy a Black Metal szakirodalma igen hiányos. Nem igazán létezik tudományos igényű szakirodalom egy-egy ígéretes kezdeményezést leszámítva.⁹ Viszont egyre több olyan könyv születik, ami féltudományos, vagy rajongók által írt munka.¹⁰

Az említett okok és tények miatt elkerülhetetlen, hogy valamilyen módon definícióval szolgáljunk a Black Metalra nézve, azonban tisztában kell lennünk ennek esetlegességével és

⁸ L.T. utólag visszavonta a filmben való szereplési igényét, stíluson belüli támadásokra hivatkozva, ezért sem teljes nevét, sem zenekarát nem említjük.

⁹ Ilyen kezdeményezésnek számít a Helvete Journal, amely a Black Metal elméleti vonalon mozgó vizsgálatát tűzte ki célul.

¹⁰ Kjell Månsson: Burzum (2011), Michael Moynihan és Didrik Söderlind: Lords of Chaos (2003)

sebezhetőségével, valamint azzal, hogy sokan próbálják sokféle képpen meghatározni a stílust:

„A Black Metal sokkal extrémebb és sötétebb (Heavy Metallal szemben – RM), sokkal zajosabb és durvább gitárhangzást részesít előnyben. Kiszámíthatatlan dalstruktúrák, klasszikus ihletésű dallamok jellemzik, amelyek félelmetességet, misztikusságot, bánatot, és gyűlöletet közvetítenek. Embertelen, sikító, ének jellemzi, ami erősen visszhangosítva van.”¹¹

[KURTAGIC 2010: 25]

„A black metal zenét szinte kizárólag morogva, "károgya", vagy ahhoz hasonlóan üvöltve, néha hörögve adják elő, de a meglehetősen ritka, tisztán kiénekelte dalokra is a félelmetes, bizarr, groteszk megszólalás jellemző. A zenék tipikusan nyers, éles és fenyegető hangzását, intenzíven betorzított gitárokkal és sokszor a felső tartományokban játszott disszonáns hangokkal hozzák létre.”

[Metal Enciklopedia, internet]

A fent leírtakat szem előtt tartva – valamint azt, hogy a stílust hangszerek tipikus hangjának és énekstílus megjelölésével nem lehet megfelelően leírni – Black Metalnak nevezhetjük azt a zenét, amelyben torzított gitárok, basszusgitár, igen erőteljes, dübörgő dob, és általában magas, rekedt, un. károgyó ének, károgyás található.¹² (Ezek azok az attribútumok, amelyeket általában minden meghatározás említ.) A dalok általában gyorsak, és nem követik a könnyűzenei szerkezeti konvenciókat, sokszor még refrén sincs a dalokban. A későbbi zenekarok, mint például a Dimmu Borgir, Cradle of Filth, stb. szimfonikusabb irányba vitték el a zenét, de a Black Metal keretein belül maradtak. A stílus ettől kezdve (90-es évek elejétől, közepétől) kiszélesedett, sokszínűvé vált. Később még több hatás érte a stílust kívülről, és

¹¹ Fordítás angol nyelvről: „Black metal, on the other hand, is much darker and much more extreme, favoring a rawer, noisier, and much harsher guitar sound; unpredictable song structures; classically-influenced melodies that suggest grimness, mysticism, sorrow, and misanthropic hatred; and inhuman, demonic screeches for vocals, unintelligible and heavily reverberated.”

¹² Ettől sok zenekar eltér, további hangszereket vonnak be, mint például szintetizátor, hegedű, extrém esetekben komplett nagyzenekar.

még inkább kitágultak a határok. Így a Black Metal annyira szerteágazó lett, annyi részre szakadt (de mégis megtartotta egységét), hogy lehetetlen pontosan behatárolni. A pulzáló, hömpölygő, sötét hangulatú zenei alap megmaradt – ez egységes a stílusban –, de ezen felül nincsenek olyan vonások, amely mentén pontosan megragadható lenne a stílus. Az általunk készített interjúk alapján a következőkben foglalható össze a stílus esszenciája: A Black Metal nem azt akarja mondani, hogy *ez a dolog*, hanem érzékeltetni akarja *a dolog* atmoszféráját, és az érzések útján akarja *azt* körvonalaítani. Mivel azt nem lehet pontosan definiálni, ezért fontos az az érzés, vagy hangulati állapot, amit közvetít. A stílus maga egy kísérlet a megragadhatatlan megragadására, egy atmoszféra érzékeltetésére. Ezek alapján ha elvonatkoztatunk a hangszerek útján való definiálástól, akkor azt mondhatjuk, hogy a Black Metal elsősorban nem is egy zenei irányzat, hanem egy érzés, aminek benne kell lennie a zenében ahhoz, hogy Black Metalnak nevezhessük azt.

„[...] és nyilván ami meg teljesen megfoghatatlan, hogy van valami sötét hangulata a dolognak, aminek ott kell lennie a zenében, és az vagy ott van, vagy nincs.”

Gyulai Attila – politológus, volt Black Metal zenész

2.1. Rövid története

A Black Metal zenei stílus az 1980-as évek közepén jelent meg, és az 1990-es évek elejére egy igazán kiterjedt mozgalommá nőtte ki magát. A stílus Európából származik, főleg Anglia (Venom), Svédország (Bathory) és Svájc (Hellhammer) volt jelentős ebből a szempontból, mivel ők adták a stílus három olyan úttörőjét, akik mára már igazi klasszikusoknak számítanak. Volt a stílus kibontakozásának magyar vonatkozása is. A Tormentornak, kétségtelenül nagy hatása volt, a stílus fejlődésére nézve, olyannyira, hogy Csihar Attila (énekes) később félelértést kapott, hogy a norvég kultikussá vált Mayhemben énekeljen.

A 90-es évek elejére Norvégia lett a stílus fellegvára. Ekkorra egyre több Black Metal zenekar kezdte meg pályafutását. Az 90-es évek elején a nagyobb nyilvánossággal még nem bíró stílust a kiadók még nem karolták fel, ezért a drága stúdiómunkákat a zenészeknek saját pénzükből kellett finanszírozniuk. Ez elsősorban az igen gyenge és karcos hangzásban köszönt vissza, azonban ez a hiányosság a Black Metal védjegyévé vált. A gyenge hangzás mindazonáltal valóban érdekes hangulatot teremt. A mai trendben újra megtalálható a mesterségesen karcosított hangzás. Több régóta aktív zenekar a mai modern technika ellenére

tudatosan teszi ismét régiesebbé a hangzását, például a svéd Marduk 2012-es *Serpent Sermon* című albumán.¹³

A Black Metal mind a mai napig népszerű, és sokkal szélesebb körben elterjedt zene, mint azt gondolnánk. A stílus állandó változásban és átalakulásban van, ami sokaknak teszik, sokaknak viszont nem. Több hulláma/generációja alakult ki, amelyek között sok esetben éles ellentétek feszülnek. A kezdeti skandináv túlsúly után Európa szinte minden országából érkeztek népszerű Black Metal zenekarok, amelyek többsége különböző módokon vette ki részét az Black Metal fejlődéséből. A norvég sötét hangulatú, ködös tájakat megjelenítő Black Metal mellett megjelentek a délies hangulatú Black Metal bandák is (Rotting Christ, Moonspell, stb.). A kilencvenes évek végére már Amerika északi és déli része, majd Ázsia, és újabban Észak Afrika is a stílus hatása alá került. A stílus érdekessége, hogy a norvég magból kiindulva nemzeti jellegzetességek, dallamok, népi elemek is bevonódtak a zenébe (Fintroll – Finnország, Melechesh – Egyiptom, Cthonich – Tajvan, stb.). Sam Dunn és Scot McFadyen *Global Metal* című 2008-ban megjelent dokumentumfilmje már részletesen bemutat olyan egzotikus országokat is, ahol még gyerekcipőben jár az extrém metal színtér (India, Irán, Indonézia, stb.), de már több Black Metal zenekar is létezik. A Black Metal északról – elsősorban Norvégiából – indult, és az évek alatt meghódította az egész világot.

2.2. A generációk kérdése

Láthatjuk, hogy a stílus lehatárolása nem egyszerű feladat, mivel nagyon sokan, nagyon sok különböző dolgot értenek Black Metal alatt. Annak érdekében, hogy pontosabban láthassuk a stílus viszonyrendszerét, Luhmann megközelítéseit kell használnunk.

Niklas Luhmann elméletének egyes elemei segíthetnek abban, hogy tudományos keretek között tudjunk beszélni a Black Metalról. Mivel elenyésző számú olyan tanulmány, esetleg könyv található a témában, amely tudományos igénnyel fogalmaz meg állításokat, ezért mindenképpen azzal kell kezdenünk a vizsgálódást, hogy lehatároljuk a Black Metalt más stílusokról.¹⁴ „A kérdés tehát az, hogy a 'semmitől' miképp találhatjuk meg a kezdő lépést,

¹³ Az anakronizmus tárgyalása érdemes lehet arra, hogy egy másik tanulmányban részletesen foglalkozzunk vele, azonban ha rövid magyarázatot akarunk rá adni, akkor azt mondhatjuk, hogy lehet valami visszavágódás a Black Metal hőskorába.

¹⁴ Általában a Black Metalt, mint egyértelmű fogalmat, mint eleve adottat fogjuk fel, de valójában nem is tudjuk, hogy mint jelent.

hogy 'valamiről' beszélhessünk." [BRUNCZEL 2008: 31] Vagyis a probléma onnan ered, hogy sokan beszélnek a Black Metalról, mint eleve adott stílusról, de nem tudjuk valójában, hogy mi a Black Metal, mint ahogy erre a 2. fejezet elején már kitértünk.

Luhmann differenciaelmélete, vagy formaelmélete szerint meg kell különböztetnünk dolgokat, ahhoz, hogy beszélni tudjunk valamiről, illetve vizsgálni tudjuk azt. Így minden dologgal kapcsolatban két oldalt különböztetünk meg, ahol *„az egyik oldal mindig a másik oldal másik oldala.”* [Luhmann, idézi: BRUNCZEL 2008: 31] A következő lépés a megjelölés, mivel e nélkül nem tudjuk, hogy pontosan miről beszélünk. Nem elégséges, ha csak megkülönböztetjük, vagy lehatároljuk a Black Metalt a többi zenei stílusról, meg is kell jelölnünk, hogy a forma melyik oldala a Black Metal. Ezt Brunczel Balázs Modernitás illúziók nélkül [2010: 39-40] című munkájában a következő képpen magyarázza: *„A megkülönböztetés ugyanis önmagában még nem mond semmit. Nem alkalmas tehát arra, hogy asztalról beszélhessünk, hiszen csak annyit jelent, hogy megkülönböztettünk két oldalt, ám a kettő közül még nem jelöltük meg egyiket sem, ekkor még nem mondhatjuk azt, hogy »asztal« sem pedig azt, hogy »minden más«. Szükség van egy második lépésre, mégpedig az egyik oldal megjelölésére.”* Ahhoz azonban, hogy meg tudjunk valamit különböztetni, és megjelölhessük az egyik oldalt, meg kell figyelnünk azt, ez az alapja a megkülönböztetésnek, és megjelölésnek. [lásd: Luhmann 2006: 133-155, és Brunczel 2010: 41-46]

Ha a megfigyelést és a megjelölést le akarjuk egyszerűsíteni, és vonatkoztatni akarjuk a Black Metal stílus követőire – mint rendszerre¹⁵ – akkor máris találkozhatunk a stílus lehatárolásának problémájával, és az időbeliséggel. A követők nem fogják fel egységesen a stílust, nem tudják élesen lehatárolni, hogy mi a forma egyik oldala, és mi a másik, vagyis, hogy mi a Black Metal és mi nem az. Ez abból adódhat, hogy a stílus képviselői nem azonos időben léptek be a színtérre, nem azonos dolgokat éltek meg, szociológiai értelemben nem azonos generációba tartoznak. Ez könnyen belátható, ha csak azt nézzük, hogy az 1980-as évek közepétől kezdve folyamatos az új emberek beáramlása a stílusba. A különböző generációkba tartozó követők más attitűdökkel rendelkezhetnek egyrészt az életkorukból adódóan, másrészt azért, mert különböző dolgokat éltek meg. *„Az ugyanazon folyamatba lépőkhöz más és más vizek áradnak”* Hérakleitosz szerint. [idézi: Kirk-Raven-Schofield 1998:

¹⁵ A rendszer kifejezést nem használhatjuk luhmanni értelemben a stílus követőire. A rendszer szón itt csupán annyit értünk, hogy a követők egy bizonyos rendező elv alapján rendeződnek „követökké”.

291]. A magyarázat pedig a következő: „[...] *a folyó hasonlatot Hérakleitosz azért hozza elő, hogy hangsúlyozza a változásnak minden egyes dologban jelenlévő abszolút folytonosságát* [...]”. [Kirk-Raven-Schofield 1998: 291]. Az idézett kép találó a Black Metalra nézve is. Ez alapján nem nézhetünk kétszer ugyanúgy a stílusra sem. Ez meghatározza az egy generáción belül elhelyezkedők viszonyulását is. Mindig más kontextusba helyeződünk bele, mindig más hangulati állapotban vagyunk, ami hozzájárulhat a stílus határainak képlékenységéhez, vagy tágan való megfogalmazásához.

Mindenképpen az mellett érvelünk, hogy a Black Metal egy nagyon szerteágazó stílus, amelynek a határai folyamatosan újraértelmeződnek, és a mezőn belül többféle *harc* is zajlik. Egyrészt a stíluson belüli határok és a külső – elég homályos – határok meghúzása miatt. A másik harc a stíluson belüli minél nagyobb népszerűségért zajlik, vagyis egy teljesen tipikus és minden formában az egyszerű színtérharcra megegyező dologra kell gondolni.¹⁶ Bourdieu szerint az egyes mezőkön belül kell, hogy legyen színtérharc, mert különben a mező megszűnik. [BOURDIEU 2000] Ebbe a harcba beletartozik a stílus határainak meghúzása is.

Az előző fejezetben szót ejtettünk már a különböző generációkról, vagy hullámokról.¹⁷ Szükségesnek érezzük azonban, hogy a határok minél pontosabb megismerése érdekében, foglalkozunk a stílus különböző generációinak kialakulásával, és egymásra épülésükkel is. Az alábbi megközelítés több ponton is eltér a megszokott kategorizálástól. [lásd például: Moyahian és Soderling 2003] Erre azért van szükség, mert az alább kifejtésre kerülő *nulladik generációt* ez a tanulmány nem tekinti Black Metalnak.

A Black Metal *nulladik generációjához* soroljuk azokat a zenekarokat, amelyek nem Black Metalt játszottak/játszanak, viszont hatásuk jelentős volt a pár évvel később kialakult *első generációra*. Ezeknek a zenekarok többsége más stílusok –mint például a Trash Metal – népszerű előadói. Vitán felüli, hogy az angol Venom az egyik ilyen zenekar. Második

¹⁶ A stíluson belül népszerű az underground elgondolás, vagyis, hogy nem kell szélesebb rétegekhez szólnia ennek a zenének. Ez odáig fajul, hogy a népszerűbb zenekarok, mint például Dimmu Borgir, sok esetben megkapják az „ez már nem is Black Metal” titulust. Valójában az underground zenekarok is szeretnének minél népszerűbbek lenni. Ez egyszerűen belátható, mivel aki zenekart alapít, és abban zenél, és fel is lép koncerteken, az egyértelműen szeretné megmutatni magát és a munkáját. Valószínűsíthető, hogy elég ritka az a zenekar, amelyik csak azért csinál zenét, és drága pénzért stúdiókban rögzíti a munkát, hogy csak saját magát szórakoztassa. Ha vannak is ilyen zenekarok, azok valószínűleg pozitív visszajelzések hiányában nem maradnak együtt hosszabb ideig. Azonban meg kell említenünk, hogy a Black Metalon belül vannak olyan zenekarok, amelyek arc nélkül csinálják ezt a zenét, azonban ennek az alapjai egészen máshol keresendők.

¹⁷ Több esetben lehet találkozni a hullám kifejezéssel is, azonban mi, inkább a „generáció” kifejezés mellett érvelünk, mivel itt a stíluson belüli alstílusokról van szó, amik újratemetődése nem áll le, nem fut ki, mint egy hullám.

nagylemezük címe Black Metal [1982], a stílus elnevezését sokan ettől a lemeztől eredeztetik. A lemezen található Black Metal című dal pedig útmutatóként szolgál, hogy hogyan is kell elképzelni egy keményebb metal koncertet és stílust.¹⁸ Szövegeik általában keresztényellenes, sötét hangulatú, egyszerű szövegek, zenéjük pedig az igen egyszerű, primitív, karcos és gyors Rock & Roll és Heavy Metal keveréke.

A svéd Bathory még jelentősebbnek mondható, mivel itt már a zene és a szöveg is nagyobb hasonlóságot mutat a későbbi első generációval. A zenében már a sötét dallamok is megjelennek, a sötét és misztikus mondanivalójú szövegek mellett. A Bathory az elsők között alkalmazta a károgó énektechnikát, ezzel megalapozva a Black Metalra jellemző hangzásvilágot. 1984-ben megjelent Bathory című albumuk igazi klasszikussá vált, de az igazi sikert 1987-es *Under the Sign of the Black Mark* című lemezük hozta meg.

Több olyan zenekart lehetne még felsorolni, amelyeknek hatása egyértelmű a stílusra nézve, például a svájci Hellhammer (később Celtic Frost), de vannak olyanok is, amelyek vitatottak, mint például a brazil Sarcófago, vagy az amerikai Thrash Metalt játszó Slayer. Azonban ha megnézzük a korai Slayer szövegeket, nagyfokú homogenitást találhatunk egyes korai első generációs Black Metal zenekarokkal, mint például a norvég Mayhem. Zeneileg is nagy a hasonlóság. Az első generációs Black Metal csapatokra még jellemző volt, hogy zenéjükben nagy hangsúlyt kapott a Thrash Metal, a Death Metal és a Heavy Metal,¹⁹ esetleg a Punk (Darkthrone esetében).

A ténylegesen Black Metalnak nevezhető zenei stílus az első generáció megszületésével jött létre. Ez az 1980-as évek végére, 90-es évek elejére tehető, amikor a Mayhem igazán aktív lett, a Darkthrone, áttért Death Metalról Black Metalra, és egyre többen kezdtek el hasonló, de mégis különböző képpen értelmezett Black Metalt játszani (például Immortal, Rotting Christ). Ez a zene agresszív, és dühös, sok esetben szélsőséges vallási nézeteket is megfogalmaz, bár a Mayhem tagjai a *Unce Upon a Time in Norway (2007)* című, a zenekarról készített dokumentumfilmben ezt külsőségnek, figyelemfelhívásnak aposztrofálták. (Valójában először nem is Black Metalnak nevezték az általuk játszott zenét, hanem *Brutal Metalnak* (i.m. 3:50).²⁰ Később az első generációhoz köthető zenekarok által elkövetett

¹⁸ Keményebbnek nevezzük, mert itt még csak az „ideológiai” csírája jelent meg a későbbi Black Metalnak.

¹⁹ Lásd: korai Mayhem, Rotting Christ, Enslaved, stb.

²⁰ Fordítás angol nyelvről: „Nem kategorizáltuk magunkat Black Metalként. Amikor elkezdtük, brutal music-nak, vagy brutal metal-nak neveztük a zenénket.” (Necrobutcher – Mayhem)

bűncselekmények (templomégetések, gyilkosságok, stb.) miatt vált hírhedtté a stílus. Ezeket az eseményeket a média is felkapta, és olyannyira általánossá tette, hogy a rendőrség külön egységet is állított a Black Metal zenekarokra. Ezzel kezdetét vette a morális pánikkeltés, és az egész stílus igen negatív megítélés alá került.²¹ Sátánistának, agresszívnek, mizantrópnak kiáltották ki az egész stílust.²² Valójában ezek az igen súlyos bűncselekmények néhány zenészre, zenekarra korlátozódnak,²³ de egy egész stílus további életét determinálták.

A második generációhoz tartoznak azok a zenekarok, amelyek az alapstílust – amit később szokás lett *true*-nak hívni – továbbfejlesztették (de legalábbis átalakították). Ezek a zenekarok a stílusra addig jellemző hangszereken (dob, gitár, basszusgitár) kívül továbbiakat is bevontak, mint például szintetizátor, illetve különböző kultúrákra jellemző hangszereket (autentikus hangszerek, hegedű, fuvola, stb.). Ezekben a zenékben a Black Metal alapjait kombinálják szimfonikus, klasszikus zenére jellemző elemekkel. A generáció zenekaraire – bár nem lehet általánosítani – jellemző a komplexebb dalfelépítés, a misztikusság és a romantikus (grandiózus, érzelemmel teli) mondanivaló. Sokszor szólnak a dalok a sötétség teremtményeiről, például vámpírokról, vagy általános sötét atmoszférikus dolgokról, halálközeli-, vagy esetleg túlvilági fikciókról, szerelemről, stb. A Black Metal második és az ezt követő generációi az első generáció számára elfogadhatatlanok, nem számítanak Black Metalnak, erről szól többek között a Darkthrone *Too old, too cold* című dala is, ezzel azonban az 3.2.1. fejezetben foglalkozunk bővebben. A további generációk bemutatása nem szükséges, ebben a dolgozatban nem kívánunk vele foglalkozni, mivel a fő határvonal az első és az összes többi generáció között húzódik. Vagyis két fő irányt, az első illetve, az összes többi generációt különböztethetjük meg.

A fentiek tárgyalása és a Black Metal viszonylagos kezdőpontjának/kiindulópontjának (bátrabb megfogalmazásban a *jelöletlen térnek*)²⁴ megállapítása után igazán hívogató elméleti keret lehet Luhmann autopoiesis elképzelése, azonban ki kell jelentenünk, hogy ez csakis analógiaként és igen leegyszerűsített módon alkalmazható a Black Metal kialakulására és generációira vonatkoztatva. Luhmann Marturanától és Varelától (1991) vette át az autopoiesis fogalmat, azonban eléggé más módon használta, mivel nem csak a biológiai rendszerekre

²¹ A morális pánik elméletéről Kitzinger Dávid (2000) ír.

²² Az *Until the Light Takes Us* (2008) című dokumentumfilmben az események, és a médiában megjelenő hírek részletesen bemutatásra kerültek (54:50-től).

²³ Varg Vikernes – Burzum, Faust – Emperor, Dissection, Mayhem

²⁴ A jelöletlen tér Luhmann elméletének egy fontos pontja. A megkülönböztetés és megjelölés arra szolgál, hogy megtaláljuk a jelöletlen állapotot, vagy jelöletlen teret. [BRUNCZEL 2010: 38-46]

vonatkoztatta. Luhmann biológiai, szociális, és pszichikai rendszerekről is beszél, valamint ezek alrendszereiről. [BRUNCZEL 2010: 48] Esetünkben, mint már említettük sokkal egyszerűbb a helyzet, de mégis indokoltnak tartjuk a rendszer és környezete megkülönböztetést. Az említett duális megkülönböztetést használhatjuk úgy, hogy rendszernek tekintjük az első generációs Black Metalt, ami önteremtő módon, más zenei stílusoktól (illetve egyéb kulturális, és inspiráló dolgoktól) érkező *input* folyamatok hatására elkülönült az addigi extrém zenei palettától, és új rendszert hozott létre, az első generációt, amelyet sokan, mint „A Black Metal”-t fogadnak el, és a további generációkat leválasztják róla. Vagyis ez esetben az első generáció a *rendszer*, és a további generációk a *környezet* szerepét töltik be, ahol állandó input/output folyamatok zajlanak.²⁵ Ez a megközelítés próbál határokat állítani, és minél élesebben elkülöníteni a rendszert (első generáció) a környezettől (további generációk). Ezt a megközelítést, illetve gondolkodásséma azokra lehet jellemző, akik csak az első generáció kizárólagosságában hisznek.

A másik megközelítés, sokkal inkább jellemző lehet azokra, akik a második, illetve a további generációkat is a Black Metalhoz sorolják. Ebben az esetben a Black Metal egy egységes, de tágabb rendszer, amelyben egy adott érzést, vagy magot különböző nézőpontokból közelítenek meg. Ez esetben a Black Metal mint szélesebb stílus, az összes generációt magában foglalva alkot *rendszert*, és próbál lehatárolódni a *környezetről*, ami ebben az esetben az Extrém Metal. Természetesen itt is megvannak az input/output folyamatok, ami új ötleteket, leágazásokat, és ezzel újabb bizonytalan határokat hoz létre. Hogy csak egy példát említsünk, a lengyel Behemoth első generációs Black Metal csapatként kezdte pályafutását, majd fokozatosan beépítettek Death Metal elemeket. Ezzel elmosódik a határokat rendszer és környezete között, közös halmazokat teremtenek, de nem mondhatjuk azt, hogy ez nem egy Black Metal zenekar. Tehát az önteremtés ugyanúgy fejt ki hatását, ugyanúgy létrejön, csak máshova helyeződik a rendszer és környezete határa. Valószínűleg a fenti dogmok miatt alakulhatott ki az a szokás, ami az elmúlt pár évben egyre erősebben megfigyelhető. Kevés ma már az a Black Metal zenekar, amelyik tisztán Black Metalnak nevezi magát, sok esetben még az első generáció képviselői sem. Így jöhettek létre a következő címkék/alstílusok: Brutal Black Metal, Pagan Black Metal, True Norwegian Black

²⁵ A környezet fogalmát korlátoztuk a közvetlen környezetre. A környezetnek is van egy tágabb környezete, amiben értelmezni lehet magát a környezetet és a rendszert is. Ha a Black Metalnál maradunk, akkor annak a közvetlen környezete az Extrém Metal, aminek szintén van egy tágabb környezete, és a sor végén „A Zene” áll. Természetesen ezt is lehet tovább bontani, de ennek a dolgozatnak ez nem célja.

Metal, Folk Black Metal, Viking Black Metal, Blackened Death Metal, vagy esetleg a Symphonic-, Melodic-, Gothic-, Atmospheric-, Depressive-, Christian stb. Black Metal.²⁶

A két elképzelésben közös, hogy a rendszer/környezet kettősségében gondolkodnak. A Black Metal el akar különülni a populáris zenei stílusoktól, ez azonban jellemző a többi Extrém Metalra is. Azt viszont látnunk kell, hogy csak az elkülönülés vágya nem tudott volna ilyen jelentős mozgalmat létrehozni egy kevésbé populáris, és sokak által el nem fogadott stíusból. A Black Metal sokkal többet jelent, mint csak egy zenei stílus. Ez könnyen kihallható azokból az ellentétekből és ellenállásokból, ami a generációk között feszül. Ha csak egy kikapcsolódást nyújtó zenei irányzat lenne, akkor valószínűleg senki, vagy csak kevesen vennék a fáradságot arra, hogy különböző módokon felszínre juttassák az ezzel kapcsolatos gondolataikat, vitázzanak, érveljenek, és állandó önmegerősítésként védjék az általuk kedvelt stílust, és annak is egyes generációit. Látnunk kell az is, hogy az első generáció, mondhatjuk úgy is, hogy az ordox Black Metal képviselői azok, akik állandó kísérletet tesznek a határok minél élesebb megvonására, azonban ezek inkább csak érzésalapú elkülönítések, nincs mögöttük igazán kialakult koncepció.²⁷

Az önteremtő rendszerek elképzelése tehát értelmezhető a Black Metal kialakulására, de ahogy már jeleztük leegyszerűsítve, és több helyen eltérő módon kell alkalmaznunk, mint ahogy Luhmann (2006: 96-112) leírta. Mivel már feltérképeztük, hogy a Black Metal első generációjához miként jutunk el – ami esetünkben a Black Metal keletkezésének számít –, ezért ezt a pontot és generációt kell a középpontba állítanunk. Leírtuk, hogy fokozatosan alakult ki a stílus, más elsősorban hozzá közeli stílusoktól kapott input ingerekből (nulladik generáció). Akkor alakult rendszerré, és határolódott le az első generáció a környezetéről, amikor elég sok és elég erős nagyjából homogén elképzelésű zene keletkezett. Vagyis a külső ingerekből képes lett meghatározni magát, és – bár csak később lett használatos a Black Metal elnevezés – egy egységes érzelmvilággal rendelkező irányzat alakult ki. A második generáció akkor kezdte meg kialakulását, amikor a *másképp értelmezés* kezdetét vette. Ezt nagyjából úgy kell elképzelnünk, mint Thomas S. Kuhn (2000: 63-75) paradigmaváltásról

²⁶ Természetesen oka lehet ennek az is, hogy annyira szélesek lettek a stílus keretei, hogy az egyes zenekarok a rajongók számára is be akarják magukat kategorizálni, hogy elsősorban azok találjanak rájuk, akik az adott válfaját kedvelik ennek a stílusnak, illetve az is egy lehetséges ok, hogy elkülönítsék magukat azoktól a zenekaroktól, amelyek előélete botrányokkal teli, így (sikertelen) próbát téve arra, hogy magukat megkíméljék a sztereotípiáktól.

²⁷ A Gorgoroth egyik tagja a *Black Metal – A documentary* (2007) című filmben úgy nyilatkozik, hogy azok a zenekarok, amelyek nem anti-keresztény, vagy sátánista hangvitelben alkotnak, nem lehetnek Black Metal zenekarok.

szóló elméletét. Kuhn elképzelésében a paradigmaváltást mindig megelőzik az anomáliák, amik az addig megszokott rendben – esetünkben zenei irányzatban – kisebb eltérések, máshogy értelmezések formájában jelennek meg, erősödnek, majd egyre több fronton válnak észlelhetővé, végül megdöntik az addig uralkodó paradigmát. Kuhn ezt a vizsgálati módszereknek tulajdonítja, amelyek finomodása és fejlődése teszi lehetővé, hogy az addig láthatatlan részletek felszínre kerüljenek, így jelennek meg az anomáliák. Láthatjuk, hogy a Black Metal esetében azért nem erről van szó, a fogalmat analógiaként használjuk. A Black Metalban az anomáliák az 1990-es évek első harmadában jelentkeztek azokkal a zenekarokkal, amelyek komplexebb, és dallamosabb irányba kezdték terelni a stílust.²⁸ Ilyen zenekar például az Emperor.²⁹ Ezek a zenekarok még teljesen megtartották az első generáció zenei alapjait, de komolyzenei szintű dallamokat és hangszereket kezdtek alkalmazni zenéjükben, és a dalok hossza is jelentősen megnőtt, kidolgozottabbá, kifinomultabbá váltak a dalok és az albumok nem egyszer egy egységes elképzelés, koncepció mentén haladnak, a különálló opusokkal szemben. Az említett zenekarnál nem lehet pontosan eldönteni, hogy az első, vagy a második generációba tartozik-e, azonban 1993 körül megjelentek azok a bandák is, amelyek esetében egyértelmű, hogy a második generáció első zenekarai születtek meg. A Dimmu Borgir és a Cradle of Filth zenéje már a kezdeti időkben is teljesen megfelelt a fenti kritériumoknak. Vagyis megtörtént a „paradigmaváltás”, de ez nem azt jelenti, hogy az első generáció nem él tovább. A két generáció egymás mellett élt és fejlődött (és jelenleg is fejlődik) tovább. A harmadik generáció megszületését ugyanilyen módon kell elképzelni. Egyre több anomália keletkezett, azonban itt már a zenei alapok is erősen megváltoztak, egyre több elektronikus, industrial, goth és különböző populárisabb zenére jellemző elem szűrődött be a zenébe. A negyedik és ötödik generációnál ugyanezek a folyamatok játszódtak le. Mivel a stílus generációinak bemutatása igen összetett kérdés, számításba kell venni minden leágazást és eltérést, ezért külön tanulmányt érdemel a téma. A fenti kategorizálás a teljesség igénye nélkül szerepel ebben a dolgozatban, nem célunk, hogy pontos diagnózist adjunk a Black Metal különböző szintjeinek egymásra épüléséről, és közös halmazairól. Célunk a rövid leírással az volt, hogy még jobban érzékeltesük a generációk problémáját, és szembenállásának miértjeit, dinamikáját, mielőtt konkrétan kifejtjük a szembenállás okait, és hatásait. (1. ábra)

²⁸ Vagyis itt nem addig láthatatlan dolgokról van szó.

²⁹ Hajlunk arra, hogy a két említett zenekart inkább a második generációhoz soroljuk.

3. A tolerancia kérdése

A tolerancia kérdésének vizsgálatát azért tartjuk kiemelt fontosságúnak, mert a Black Metal fontos szerepet tölt be milliók mindennapi életében, a kultúránkhoz tartozik, de sokan félreértelmezik a stílust és mondanivalóját. Kahn-Harris (2007: 27-69) például azt vizsgálja, hogy az Extrém Metalt hallgatók, hogyan tudják összeegyeztetni a zenei ízlésüket a mindennapi életükkel. Munkájában arra a megállapításra jut, hogy azoknak, akik ilyen zenét hallgatnak, problémát kell, hogy jelentsen a hétköznapi élettel való összeegyeztetésben. Szerinte az Extrém Metalt hallgatók szerepet játszanak, amit a munkája végeztével felvesznek, kiélik magukat, majd visszatérnek a *normális* életbe, és folytatják mindennapjaikat.³⁰

Kahn-Harris szerint az Extrém Metal zenéket hallgatók körében nagyobb a bűnözésre való hajlandóság. Álláspontját a transzgresszió köré építi fel. Szerinte az Extrém Metal stílusok követői arra törekcsenek, hogy átlépjének bizonyos határokat, deviáns módon viselkedjenek. Többször említi a neofasizmust,³¹ mint jellemzőt, a mértéktelen alkoholfogyasztást, és a sátánista gyilkosságokat anélkül, hogy definiálná az általa említetteket. [HARRIS 2008: 165-175] Az alkoholfogyasztást nem tekinthetjük a stílus sajátjának, és nem is kell kutatást végeznünk ahhoz, hogy lássuk, milyen csoportok fogyasztanak alkoholt. Valószínűleg ebben a zenei ízlésnek van a legkisebb szerepe. A bűncselekmények túldimenzionálása is könnyen megcáfолható. Mivel nem lehet rendőrségi adatot találni arra nézve, hogy az egyes bűncselekményeket elkövetők milyen zenei orientációval rendelkeznek, nézzünk meg egy két híresebb esetet. Notorius B.I.G és 2 Pac közötti vita, majd a gyilkosságok,³² Princeital Joe, vagy Big Sean nemi erőszakos ügyei,³³ vagy a Wu Tang Clan drogügyei,³⁴ még nem elegek ahhoz, hogy úgy beszéljünk egy stílusról – ez esetben a Rapról –, mint egy olyan irányzatról, ahol felül vannak reprezentálva a drogos, erőszakos, esetleg gyilkos megnyilvánulások.

„Fanatikuskok mindig vannak, és mindig lesznek minden egyes stílusban”

Dobos Dorina – Athalay, zenész

³⁰ Ez alól csak zenei producerek, zenészek, és olyan emberek lehetnek kivételek, akik valamilyen módon a zenével való foglalkozás útján szerzik a fizetésüket.

³¹ A neofasizmus az NSBM (National Socialist Black Metal) zenekarokra valóban jellemző, de ezek aránya szinte mérhetetlen a stílus egészéhez nézve.

³² Forrás: http://www.music.hu/hirek/1404/notorious_megbizasabol_oltek_meg_tupac_shakur-t_allitja_az_la_times

³³ Forrás: <http://www.tniz.com/2011/10/26/big-sean-underaged-sexual-assault-abuse-charges-dropped/>

³⁴ Forrás: <http://onemusic.hu/?p=393>

„Nem elfogadóak az emberek, rettentően kiközösítik nem csak a Black Metalosokat, hanem a Metalosokat alapjáraton, mert megvannak ezek a sztereotípiák, hogy igénytelen, büdös, alkoholistá, agresszív, buta.”

necroticus – heavymetal.hu, szerkesztő

A sátánizmus és a sátánista gyilkosságok szintén körvonalazatlanok maradnak a Kahn-Harris féle tanulmányban. Nincs meghatározva, hogy mit ért sátánizmus alatt. Azt, hogy a zenekaroknak elenyésző mértékben előfordul a dalszövegeiben a Sátán, vagy, hogy keresztényellenes megnyilvánulások vannak a dalok szövegeiben, és koncerten egyes zenekarok fordított kereszteket mutogatnak a színpadon, még nem mondhatjuk sátánizmusnak. A sátánizmus valójában egy ősi vallás, amiről legalább annyi tévhit kering, mint a Black Metalról. A témáról bővebben Chris Mathews (2009) *Modern Satanism – Anatomy of a Radical Subculture* című munkájában olvashatunk. Bővebben nem kívánunk a sátánizmussal foglalkozni ebben a tanulmányban, ezért fogadjuk most el, hogy a Black Metal nem egy sátánista stílus, jobban mondva, ha valaki a sátánizmus követője, az egyáltalán nem biztos, hogy Black Metalt, vagy bármilyen Extrém Metalt hallgat.

A sátánista jelzőtől megfosztott gyilkosságok sem jellemzőbbek a Black Metalra, mint más stílusokra. A hétköznapiakban általában nem hallunk arról, hogy a Black Metalt hallgató, vagy a sátánista ötven éves férfi gyilkolta meg az édesanyját, vagy erőszakolta meg a saját gyermekét, vagy lövöldözött az iskolában. Ezek a dolgok nem függenek össze egyik zenei stílussal, zenei ízléssel sem. Azonban meg kell említenünk, hogy valóban történtek gyilkosságok, és bűncselekmények a 90-es évek elején Norvégiában – ezekre korábban már kitértünk –, amiket erősen felkapott a média, sátánista fiatalok csoportjairól, és erőszakhullámról beszéltek,³⁵ de ismét ki kell emelnünk, hogy ez nem függ össze azzal, hogy Black Metalt hallgattak illetve játszottak, ugyanúgy ahogy Notorius B.I.G sem a Rap zenével összefüggésben gyilkolta meg 2 Pacet.

Ezek a sztereotípiák azok, amik gátolhatják sokak tisztánlátását, és intoleráns, bizalmatlan viselkedéshez vezethetnek a stílus követőivel szemben. Az általunk készített interjúkban szinte minden megszólaló beszámolt arról, hogy negatív megkülönböztetéseket,

³⁵ Lásd például: Satan Rides The Media (1998); Metal, A Headbanger's Journey (2005)

és még különböző atrocitásokat, akár fizikai erőszakot is el kellett szenvedniük azért, mert ilyen zenét hallgatnak, és ez a külsőségeikben is megjelenik.

„Ért rengeteg konfrontáció. Volt, hogy keresztet vetettek idősek emberek, leköptek többször is, mindenféle beszólások, különböző jelzőkkel illettek. Szóval igen, bőven.”

Tóth Noémi – újságíró, rajongó

„Minden nap! Az emberek megkérdezik, hogy mi a zenekarod neve? Azt kell, hogy mondja Rotting Christ, és ettől kiakadnak. Még azt sem mondják többé, hogy helló.”³⁶

Sakis Tolis – Rotting Christ, zenész

„Álltam egy buszmegállóban, [...] jól elverték azért mert úgy nézek ki ahogy. Miközben vertek mondták, hogy tetves rocker, bűdös rocker. Ilyeneket azért kihallottam.”

Takács Gábor - rajongó

A (Black) Metal zene kedvelőit sok esetben erős ellenszenvvel, de legalább is fenntartásokkal kezeli a társadalom. Hangsúlyoznunk kell, hogy sokan nem is ismerik a Black Metalt, vagyis több esetben nem csak az lehet az alapja a negatív distinkciónak. Tudjuk, hogy a rock zene megjelenése óta mindig is az imádat és az utálat, de mindenesetre a kiemelt figyelem középpontjában állt,³⁷ azonban nem lenne szabad zenei ízlésbeli különbségek, és a neki tulajdonított általánosított viselkedésformák alapján ítélni.

Az alábbi fejezetekben a határátlépéssel és a Black Metalon belüli és kívülről jövő támadásokkal foglalkozunk.

³⁶ Fordítás angol nyelvről.

³⁷ Több olyan munka is született az 1970-es évektől kezdődően, ami a Gothok, Rockerek, vagy éppen a Beat zene életét és résztvevőit kutatja, próbál magyarázatokkal szolgálni, vagy egyszerűen csak a szubkultúrát figyel meg. Ilyenek a teljesség igénye nélkül: Hebdige [1979], Issit [2011], Perone [2009]

3.1. Transzgresszió, vagy határátlépés

Kahn-Harris korábban említett kissé prekonceptiós állításai mellett azonban egyet tudunk érteni a transzgresszióra vonatkozó legtöbb állításával. Először nézzük azt, amivel nem tudunk egyetérteni. *„A transzgresszió számos eszköz által megvalósulhat az extrém metal szcénában: például a halál fenyegető, megsemmisítő voltát megidéző szövegek, az erőszakos tánc és pogózás, illetve alkohalmámor; valamint olyan, jóval szélsőségesebb tevékenységek révén is, mint amilyen a sátánista gyilkosság.”* [KAHN-HARRIS 2008: 167] Kahn-Harris a transzgresszió fogalmát kissé leegyszerűsítve használja, nem úgy, ahogy azt a filozófusok teszik. Megtévesztő lehet a transzgresszió fogalma, ha egyáltalán nem tartjuk magunkat keretekhez. Bataille szerint a transzgresszió abból ered, hogy valami elérhetlent akarunk elérni, ami azonban csak a vágy szintjén fogalmazódhat meg. Ha sikerülne elérni a határ átlépését, azzal megsemmisítenénk a diszkontinuitást, vagyis saját létünket.

„Ez a saját létünk határait meghaladni kívánó „túlzás” [excès] nem csupán „a szeretett lényre” való vágyakozás, de minden vallásos érzés, a „végtelenre”, a „határtalanra” vágyó „szentség” [sacré] paradoxona is. Vagyis a lehetetlen megkísértése, hiszen ahhoz, hogy közelebb kerüljünk a kontinuitás egységéhez, hogy túllépjünk a megszakítottságon, saját létezésünket, létezésünk alapfeltételét – a diszkontinuitást – kellene legyőznünk, ami csak és kizárólag a megsemmisüléssel lehet egyenlő számunkra. A transzgresszió így olyan tett, olyan lépés, mely valójában sohasem következik be, sohasem következhet be.”

[POPOVICS 2002: 76]

Ez támasztja alá Popovics néhány sorral később Derrida elképzeléseivel, ami szintén a transzgresszió elérhetetlenségét írja le.

„Derrida szerint olyan „kettős afirmáció”, amely nemcsak magára, de önmaga ellentétére is igent mond, nemcsak a tilalom áthágását, de a tilalmat magát is igenli, mert a közöttük lévő különbség – bár kiküszöbölhetetlen – állandóan bizonytalan és meghatározhatatlan.”

[POPOVICS 2002: 76]

A fentiek tudatában célszerűbb a határátlépés szót használni, és ahogy írtuk a mélyebb filozófiai tartalmat nem bevonni az elemzésbe.

A pogózás és az alkoholfogyasztás valóban lehet határátlépő magatartás, de ez inkább – és főleg a pogózás – felszabadultságot, és erőt sugároz, illetve kölcsönöz. Ha határátlépésről beszélünk, akkor figyelembe kell vennünk azt is, hogy milyen határokat lépünk át, milyen kontextusban értelmezzük a határátlépést. Például határátlépés lehet, ha az utcán, vagy a tömött buszon kezd pogózni valaki, viszont egy Extrém Metal koncerten nem számít annak. Az alkoholfogyasztás véleményünk szerint nem számít különösebben határátlépő cselekedetnek, vagy állapotnak, mivel a társadalom minden szintjén előfordul. A sátánista gyilkosságokkal kapcsolatban írtunk már korábban. A gyilkosság mindenképpen határátlépés, viszont nem tekinthetjük ez esetben transzgressziónak. A vágy a gyilkosságra transzgresszió lehetne, de a manifesztuma az bűncselekmény, a jogi és erkölcsi határok átlépése, vagyis tényleges fizikai síkon való megjelenés, azonban a transzgresszió csak vágy lehet, soha nem következhet be.

„A transzgresszív gyakorlat nem haszonelvű, racionális célokra irányul, inkább a halálhoz való vonzódás és a tőle való irtózás egyidejűségén alapul.” [HARRIS 2008: 167] Kahn-Harris véleményünk szerint jól látja, hogy az Extrém Metal – és korlátozzuk inkább a Black Metalra a kijelentést –, esetében többről van szó, mint egyszerű durvaságról, vagy agresszióról. A Black Metalban van valami, ami vonzza az embert, de ugyanez a dolog taszíthatja is. A stílus sok esetben rideg, elzárkózó lehet, de alatta magasabb szintű tartalom húzódhat. *„A zene magában hordozza a határátlépés lehetőségét, akár összekötik a devianciával, akár nem.”* [i.m.: 167] A zene maga a megtapasztalása a határok kitágításának, főleg a Black Metal, ami kifejezetten kísérletet is tesz erre. A Black Metal képes arra, hogy úgy reprezentálja saját magát, ami előtt letaglózva állunk, érezzük a benne lévő potenciált és erőt, ami el is pusztíthat minket, de meg is ragadhat minket, és nem enged. Kicsinek érezhetjük magunkat ereje előtt, és akár még veszélyben is érezhetjük magunkat, annak ellenére, hogy tudjuk, biztonságban vagyunk. Ez az érzés az, amit *fenségesnek* hívhatunk. A következő E. A. Poe sorok tökéletesen példázzák, hogy mi is a fenséges érzése:

„Nincs szenvedély oly démoni módon türelmetlen, mint azé, aki egy szakadék partján borzadva így kéjeleg a zuhanás gondolatában.”

E.A. Poe: A perverzió démona (1967)

A fenséges esztétikai fogalmának tisztázása Edmund Burke nevéhez köthető. Burke a fenséges fogalmát nem rokonítja a széppel (a szó hétköznapi használatakor sok esetben a szép és fenséges jelentése rokon értelmet nyer). A fenséges szerinte egy megrendítő, rettegést keltő érzés. Burke még egyes természeti képeket tekint fenségesnek, olyanokat, amelyek láttán a döbbenet állunk, és a lélek minden aktivitása felfüggesztődik. Ilyen például a végtelen kiterjedésű óceán. [BURKE: 2008]

Kant (2003) már úgy ír a fenségesről, mint olyan dologról – ami a széppel szemben –, kihívást intéz az elméhez, és nyugalanságot kelt, egy határtalan dolog a lehatároltsággal szemben (szép).

Schiller (1960) Kant gondolataiból indul ki. Szerinte a széphez a vidámság és a harmónia tartozik, a fenséges viszont a természetből való kiszakadás, így az igazi szabadság és a tiszta szellem megtapasztalása. Szerinte a fenséges egy ambivalens viszonyulás, ami egyszerre kelt viszolygást és örömet.

Liotard (1989) úgy gondolja, hogy a szép jelentése nullára redukálódott, mivel azt a populáris- és giccsművészet alkalmazza. Ezért a fenséges az alaktalanhoz, a félelmetes dolgokhoz köthető. A fenséges egy kísérlet a megragadhatatlan és a kifejezhetetlen sejtetésére.

A Black Metal magában hordozza a sötétséget, a misztikust, a transzcendenst, és még sok minden mást, amit nem lehet megfelelően definiálni szavakkal. A Black Metal alaktalan, és sok esetben félelmetes, megmagyarázhatatlan, vagyis fenséges, és az érzés, amit kiválthat szintén fenséges. A fenséges is értelmezhető egy határátlépésként, mivel átlépjük a szép határait, és ezzel valami többlettartalmat kapunk.

3.2. Támadások

„*We are a Blaze in the Northern Sky*”

Darkthrone

Fontosnak tartjuk, hogy részletesebben kitérjünk a stílus belső ellentéteinek vizsgálatára, valamint a kívülről érkező támadások természetét is bővebben kívánjuk bemutatni. A stíluson belüli generációs ellentétek esetében feltételezhető, hogy azért alakultak ki ellentétek, mert a második (és további) generációk népszerűbbek lettek, és szélesebb körben tettek szert elismerésre, mint az első generáció underground zenekarai. Emellett feltételezhető az is, hogy eszmeiségükben is változtak ezek a zenekarok, és ezért is sütik rájuk sokszor a „nem Black Metal” jelzőt. A másik lehetséges ok, hogy pusztán zenei elképzelésbeli különbségek miatt próbálják páran kiszorítani a Black Metal határain kívülre őket. Annak érdekében, hogy ki tudjuk deríteni, hogy milyen mértékben változott a két generáció eszmeisége, jó eszköznek tartjuk az Atlas.ti-vel végzett tartalomelemzést.

A tartalomelemzésnél szempont volt, hogy azoknak a zenekaroknak a szövegeit elemezzük mindkét generációból, amelyek a legnépszerűbbek között vannak számon tartva, vagyis legtöbbször ismerik el őket a generációk kiemelkedő reprezentánsainak. Ennek megállapítására a Last.fm zenei közösségi oldalt vettük alapul, ahol különböző szabadon megadható címkék (stílusok) alapján népszerűségi sorrendben csoportosítja az oldal az előadókat. Így az eredményeket szűrni tudtuk a „Black Metal” címke-re, és a „Symphonic Black Metal” címke-re is. A kapott zenekarok szövegeit a Darklyrics.com oldalról töltöttük le. Problémát jelentett, hogy a második generációs zenekarok szövegei jelentősen hosszabbak, mint az első generációé, ezért kevesebb szöveg került be tőlük. Minden második generációs előadótól két véletlenszerűen választott album szövegei kerültek be a mintánkba.³⁸ Az első generációnál az jelentett problémát, hogy a dalok egy része norvég nyelven íródott. A csak norvég nyelvű albumokat nem vettük számításba, viszont azon albumok esetében, ahol csak egy-egy norvég nyelvű dalszöveg szerepelt az angol nyelvűek mellett, megkerestük az interneten fellelhető angol fordítást. Mivel az egyes előadók száma a két generációból eltérő, és az első generációból több olyan zenekar is bekerült a mintába, amelyik csak egy albummal szerepel – szemben a második generációval – arra törekedtünk, hogy a karakterek száma viszonylagos azonosságot mutasson:

³⁸ A Tvangesttől csak egy albumot vettünk be a mintába, hogy viszonylag egyenlő karakterszámra tudjuk hozni a két generáció szövegeit. A Tvangesete első nagylemeze (Damnation and Regimortum) sorsolás útján került ki a mintából.

1. generáció: 18 931 szó, 83 878 karakter

Zenekarok: Carpathian Forest [1998, 2001], Dark Funeral [1996], Darkthrone [1992, 1993], Dissection [1993, 1997], Immortal [1995, 1999], Marduk [1992, 1998], Mayhem [1994], Naglfar [2003], Satyricon [1996, 1996]

2. generáció: 18 482 szó, 85 368 karakter

Zenekarok: Cradle of Filth [1996, 2000], Dimmu Borgir [1997, 1999], Emperor [1994, 1997], Limbionic Art [1996, 1997], Tvangeste [2003]

Az elemzésben elsősorban a szógyakoriságra, az egyes szavak előfordulásának homogenitására voltunk kíváncsiak. Véleményünk szerint, amennyiben az egyes szavak nagyjából hasonló gyakorisággal jelennek meg a két generáció szövegeinél, az azt jelenti, hogy a két generáció eszmeiségében nincs különösebb eltérés, így feltételezhető lenne, hogy az ellentétek nem eszmeiségbeli alapon jöttek létre. A kapott szógyakoriság-elemzés adatait megtisztítottuk az angol nyelv kötőszavaitól, és az önmagában ez esetben nem releváns szavaktól, mint például „is”, „are”, „that”. Az eredmények a következők (zárójelben az előfordulás gyakorisága):

S.SZ.	1. generáció	fordítás	2. generáció	fordítás
1.	we – 87	<i>mi</i>	death – 73	<i>halál</i>
2.	dark – 83	<i>sötét</i>	we – 67	<i>mi</i>
3.	blood – 80	<i>vér</i>	black – 63	<i>fekete</i>
4.	black – 69	<i>fekete</i>	night – 57	<i>éjszaka</i>
5.	night – 60	<i>éjszaka</i>	dark, darkness – 50	<i>sötét, sötétség</i>
6.	eyes – 59	<i>szemek</i>	life – 45	<i>élet</i>
7.	soul – 57	<i>lélek</i>	soul – 45	<i>lélek</i>
8.	cold – 55	<i>hideg, hűvös</i>	eyes – 44	<i>szemek</i>
9.	light – 51	<i>fény</i>	light – 40	<i>fény</i>
10.	darkness – 48	<i>sötétség</i>	burning – 38	<i>égő (jelző)</i>
11.	Hell – 47	<i>Pokol</i>	heart – 37	<i>szív</i>
12.	sky – 47	<i>ég, égbolt</i>	blood – 35	<i>vér</i>
13.	death, life – 45	<i>halál – élet</i>	cold – 34	<i>hideg, hűvös</i>
14.	Earth – 38	<i>Föld</i>	shadow – 33	<i>árnyak</i>
15.	God – 38	<i>Isten</i>	Moon – 32	<i>Hold</i>
16.	winds – 37	<i>szelek</i>	stars – 28	<i>csillagok</i>
17.	eternal – 35	<i>örökké</i>	art – 23	<i>művészet</i>

Ami első pillantásra is feltűnő lehet, hogy a második generáció szógyakoriságai általánosan alacsonyabbak. Ez a választékosabban kifejezőmódnak tudható be. Szembetűnő az is, hogy a kigyűjtött tizenhét leggyakrabban előforduló szóból tizenegy azonos. A további, kisebb számban előforduló szavak esetében is nagyjából ez az arány figyelhető meg. Ez a tény már

rámutat egy viszonylagos homogenitásra, különbség talán abban lehet egyes esetekben, hogy milyen gyakorisággal fordul elő az adott szó. Például a „vér” szó elég nagy eltérést mutat (80-35), de vannak szinte teljes azonosságok is, például „éjszaka” (60-57), „sötétség” (48-50). Felfedezhetünk olyan párokat is, amelyek utalhatnak egy azonos dolog különbözőképpen való felfogására, ilyen lehet a „Föld” (38) – „Hold” (32) páros. Véleményünk szerint az ilyen szópárokból az rajzolódik ki, hogy a Black Metal azonos témákról szól, azonos motívumokat alkotják a stílus alapját, csak helyenként más aspektusból közelítenek hozzá.

Ami igazán feltűnő, hogy mindkét esetben a „mi” nagyon előkelő helyen szerepel (első vs. második hely). A kontextus-elemzésből kiderült, hogy a „mi” valóban úgy szerepel a dalszövegekben, mint ahogy az első ránézésre is gondoltuk. Szűken értelmezve a zenekarok tagjaira vonatkoznak a kijelentések, azonban jobban megnézve a kontextusokat, kiderül, hogy a „velünk azonosan gondolkodókra” vonatkoznak.³⁹

Továbbá figyelemre méltó dolog, hogy a második generáció szövegeiben huszonhárom alkalommal előfordul a művészet szó is, ami a kontextusokat megnézve valami sötét, és meg nem értett, esetleg elborzasztó művészet. Ezt értelmezhetjük úgy, hogy ez a generáció nagyobb valószínűséggel gondol úgy magára, mint olyanra, ami művészeti értéket képvisel. Az általunk készített interjúk is alkalmasak a kijelentés alátámasztására.

„A Szimfonikus Black Metalban nem csak a mai idők zenéje található meg, sokkal több annál. Van benne a 17. századból, a 18. századból, a nagy zeneszerzőktől. Épít a klasszikus zenére, nem csak riffek vannak benne, nem csak a hangszerek ereje magában [...]”⁴⁰

Noam Wild – Bishop of Hexen

A szógyakoriságok elemzésén keresztül rámutattunk arra, hogy a Black Metal eszmeisége sokkal egységesebb annál, mint amit az ellentétek, és határhúzások alapján gondolhatnánk.⁴¹ Vagyis a támadások okait sokkal inkább a zeneiségben kell keresnünk, nem

³⁹ „[...] and Hell knows we sought victory”, [...] where we, the damned” „Death and terror rules the land, we have been spellbound.”

⁴⁰ Fordítás angol nyelvről.

⁴¹ Természetesen lehetnek eltérések, máshogy értelmezések.

pedig az eszmeiségben. A Black Metal első és második generációjának *magja* az elemzés alapján egységet mutat. Mindkét esetben a sötét, misztikus képek rajzolódnak ki, vegyítve sötét fantáziával és misztikus természeti képekkel. A fenti elemzés a második generáció utáni generációkra nem vonatkozik.

Nem mehetünk el azonban szó nélkül a mellett, hogy a karakterszámok egyezése ellenére a második generáció dalszövegeiben jelentősen több szó szerepel, vagyis a második generáció szövegei sokkal választékosabbak (4244 különböző szó), mint az első generációé (3319 különböző szó). A 925 szó különbség a második generáció javára, arra ösztönöz, hogy elvégezzünk még egy szógyakoriság elemzést, ahol nem a karakterek számának egyezése az elsődleges szempont, hanem a megegyező számú albumok. Az albumok megoszlása a mintában a következő: 15 első generációs és 9 második generációs album. Ezekből három-három került kiválasztásra, mégpedig úgy hogy mindkét stílusban a zenekarok albumait kezdőbetűjük alapján *abc* sorrendbe állítottuk, majd az első a középső és az utolsó albumokat kiválasztottuk. Mivel a második generáció kilenc albuma közül nem volt középső szám (4,5), ezért véletlenszerűen az ötödiket választottuk, ugyanígy az első generációnál (7,5) a nyolcadikat. Az szűkített mintába került albumok a következők:

Első generáció:

- Darkthrone – A Blaze in the Northern Sky
- Saryricon – Nemesis Divina
- Darkthrone – Under the Funeral Moon

Második generáció:

- Cradle of Filth – Dusk... And Her Embrace
- Emperor – In The Nightside Eclipse
- Dimmu Borgir – Spiritual Black Dimensions

s.sz.	1. generáció	fordítás	2. generáció	fordítás
1.	black – 12	<i>fekete</i>	dark, darkness – 22	<i>sötét, sötétség</i>
2.	eyes – 12	<i>szemek</i>	death – 22	<i>halál</i>
3.	soul – 11	<i>lélek</i>	art – 18	<i>művészet</i>
4.	blood – 8	<i>vér</i>	light – 17	<i>fény</i>
5.	sky – 8	<i>ég(bolt)</i>	Moon – 17	<i>Hold</i>

Az összehasonlításból és a kontextus vizsgálatokból kitűnik, hogy az első generáció szövegei inkább maradnak a realitások talaján, és sokkal egyszerűbb megfogalmazásokat használnak, szemben a második generáció mintába került zenekaraival, amelyek inkább a sötét fantázia és misztikus dolgok síkján mozognak. A második generáció megfogalmazásai sokkal bonyolultabbak, összetettebbek, és a szövegek is jelentősen hosszabb terjedelműek. Az első generációból kiválasztott három album 2708 szóból áll, ez 1034 különböző szót jelent, s összesen 13 886 karaktert. A második generáció három albumának szövegeiben 6673 szó fordul elő, ami 2134 különböző szót jelent, és 37 731 karaktert. A második generáció esetében a dalszövegek minősége kimagasló, szépirodalmi szintig emelkedő, főleg a Cradle of Filth album esetében. A szógyakoriságok táblázatát elemezve kitűnik, hogy nincsenek olyan szavak a leggyakrabban használt öt között, amelyek ugyanazok lennének. A *sötétség* és a *fekete* egymás szinonimájaként értelmezhetők, mégis egymástól igen eltérő módon használja a két generáció. A fekete inkább úgy fordul elő, mint „*fekete ló*”, vagy „*fekete eső*” (első generáció), a sötétség viszont misztikusabb értelmet kap, például, mint egy vonzó jelenség, amit meg kell hódítani (második generáció).⁴²

A két elemzésből láthatjuk, hogy a Black Metal szellemi alapjai valóban hasonlóak, hasonló témákat dolgoznak fel, hasonló előadásmódban, de más aspektusokból közelítenek hozzá. Kisebb ellentétek persze adódhatnak ebből is, mivel az első generációra jellemző egyszerűbb, könnyebben érthető megfogalmazások a második generáció jelentős részére ilyen formában már nem igazak, mivel magasabb szintre emelték azt. Véleményünk szerint inkább a zenei különbségek lehetnek az ellentétek hátterében, vagyis az, hogy a dallamosabb, szimfonikusabb megközelítés elmoshatja azt az élt, amit az első generáció megteremtett. Az ellentétek feltárását a következő fejezetben ismert zenészek nyilatkozatai alapján is vizsgáljuk.

3.2.1. Belső ellentétek - true vagy nem true?

Mostanra láthatjuk, hogy elsősorban nem az eszmeiségben vannak különbségek. Ennek megfelelően a zene oldaláról kell folytatnunk a vizsgálódást. Az előző gondolatot támasztják alá az egyes híresebb zenekaroktól származó kijelentések is:

⁴² „Én vagyok ő, koronával, aki meghódítja a sötétséget.”

„Néhány ember úgy gondolja, hogy az új Dimmu megszegyeníti (blasphemy) azt, amit régebben csináltunk (Silenoz – Dimmu Borgir). Ez azért van, mert úgy döntöttünk, hogy néhány lépéssel arrébb lépünk a tradicionális Black Metaltól, és több Heavy-, és Trash Metalra jellemzőelemet építünk be a zenénkbe (Sagrath – Dimmu Borgir). Élőben sok szintetizátort használunk és ez tabu (szó) a színtér egyes részei számára (Silenoz – Dimmu Borgir)”⁴³

Norsk Black Metal – 24:20⁴⁴

Láthatjuk, hogy a támadások minden szinten előfordulhatnak, ha már az egyik leghíresebb Black Metal zenekart is kikezdi. Ha azonban körbenézünk az interneten, ahol a Dimmu Borgirról írnak, akkor mindenhol azt találjuk, hogy valóban (az egyik) leghíresebb Black Metal zenekar. Több ehhez hasonló példát lehet találni. A másik legszembetűnőbb a Cradle of Filth esete. Az angol zenekar szintén sok esetben a támadások célpontja. Látnunk kell, hogy a második generáció két úttörő zenekaráról van szó, akik ráadásul a két leghíresebb is a színtéren belül talán ezért lehet az, hogy többen „pózereknek” tekintik őket. Az ellentétek elsősorban fórumokon és közösségi oldalakon rajzolódnak ki. El kell mondani azt is, hogy legalább ugyanannyian meg is védik a szóban forgó zenekarokat, mint ahányan konfrontálódnak velük.⁴⁵

Találkoztunk olyan vélekedéssel is, ami szerint a Carach Angren Black Metal, de a Dimmu Borgir nem.⁴⁶ Azért tarjuk fontosnak ezt megemlíteni, mert a Carach Angren zenéjében legerősebb hatásként a Dimmu Borgir fedezhető fel. Ez arra enged következtetni, hogy a népszerűséggel is többen összefüggésbe hozzák a stílus határait, mivel a Carach Angren egy feltörekvő zenekar (még csak korlátozottan népszerű), nagyon hasonló zenével, mint a már említett igazán híres zenekarok.

⁴³ Eredeti szöveg: „Some people think new Dimmu is blasphemy against what the old band did (Silenoz – Dimmu Borgir). It is because we have chosen to take a step further from traditional Black Metal and mix elements from the Heavy and Thrash (Sagrath – Dimmu Borgir). Live we use a lot of synth and that is a taboo word in certain parts of the scene (Silenoz – Dimmu Borgir).”

⁴⁴ http://www.youtube.com/watch?v=Uruqb_E9M_U&feature=related. A dokumentumfil a Norvég NRK1 televízióban került levetítésre, de semmilyen adatot nem lehet róla találni.

⁴⁵ Lásd például: <http://lounge.moviecode.com/music/cradle-of-filth-is-not-black-metal-45465/> vagy <http://answers.yahoo.com/question/index?qid=20101031215205AAh3uiM>

⁴⁶ Forrás: <http://www.facebook.com/carachangren?fref=ts>

A Satyricon az első generáció egyik legfontosabb zenekara, viszont népszerűsége sokkal jelentősebb és szélesebb körű, mint a szóban forgó generáció legtöbb szereplőjének. A Satyricon volt az első olyan Black Metal zenekar, amely igazán nagy lemezkiadó céghez szerződött (Century Media, Roadrunner). A szintéren belül ez ellentétes álláspontokat alakított ki, és a zenekar hasonló megítélés alá került, mint a második generáció már említett zenekarai.⁴⁷ Az alábbi sorok Satyrtól, a zenekar énekesétől származnak:

„Olyan zenekaroknak, mint Darkthrone, Mayhem, Immortal, Zyklon és Thorns, vagy az újabb bandák közül például a Khold... nagyon fontos, hogy tartsák a frontot!”⁴⁸ (Satyr – Satyricon)

Norsk Black Metal – 28:00

A Darkthrone nyilatkozataiban és dalszövegeiben is élesen kiáll a mellett, hogy Black Metalnak csak az első generáció számít. A már említett *Too old too cold* című dalukban a következő sorok hangzanak el, amelyek a stílus lehatárolására tesznek kísérletet, de legalábbis, kifejezik nemtetszésüket a Black Metal „elkorcsosulásával” kapcsolatban.

„Azt hiszed a Metalod Black...”

Ezzel összhangban a következőket mondta Fenriz, a zenekar dobosa a Norsk Black Metal című dokumentumfilmben:

„Azt gondolom, hogy sok ember, aki egy kicsit belekóstolt a Black Metal érzésbe, azt gondolja, hogy a korai, primitív Black Metal nem elég neki, ezért hozzá kell adni még egy kis atmoszférakusságot, például szintetizátort, és további dallamos dolgokat már meglévő riffekre. Úgy gondolom, hogy ez egy félig félreértelmezés. Mi kenyeret készítünk, míg mások süteményt tudnak. De belefáradunk a

⁴⁷ A Satyricon *Nemesis Divina* (199x) című albumának borítójában az alábbi, Satyrtól származó sorokat olvashatjuk:

„Tudjuk, hogy sok vesztes van a Black Metal Szintéren belül, akik irigységük miatt, és intelligencia hiányában sok szart beszélnek össze. Lenni akarnak valakik, és attól is félnek, hogy vesztesekké válnak. És ha bárki a vesztesek közül olvassa ezt, és provokálónak tekinti, vagy hülye, az találkozzon velünk csatában.” A Satyricon Black Metalságát firtató viták közül egyet emelünk ki: <http://www.blabbermouth.net/news.aspx?mode=Article&newsitemID=14775>

⁴⁸ Fordítás angol nyelvről: *„It is very important for bands like Darkthrone, Mayhem, Immortal, Zyklon and Thorns or newer bands like Khold... to hold the fort!”*

süteménykészítésbe is, szóval mi az eredeti kenyeret
csináljuk.”⁴⁹ (Fenriz – Darkthrone)

Norsk Black Metal - 25:30

A szintér zenészei között azonban nem valószínű, hogy ezeket az ellentéteket igazán komolyan kell venni.⁵⁰ Aki népszerű lesz, annak szükségszerűen mindig lesznek ellenlábasai is. Azonban a negyedik oldal lábjegyzetében már kitértünk néhány komment erejéig arra, hogy a rajongók, vagy a stílus követői között milyen ellentétek jöhetnek létre a határok felállítása miatt. A rajongók sokkal élesebben érzékelhetik, ha szeretett stílusukat valamilyen negatív megkülönböztetés éri. Ilyen esetekben teljesen irreális, elrugaszkodott kijelentéseket is tesznek, például:

„Nem kisajátítani akarom a black metalt, nem is megmondani hogy mi az és mi nem az, de ha a black metal hajnalán előre látják mivé fajul a muzsikájuk, zenélés helyett talán inkább kivonulnak a tajgára medvét kergetni. Lehet, hogy nem a Fenriz-Nocturno (Darkthrone – RM) páros seggéből jön a napfény, de ha már ők is felszólalnak a dalaikban a műfaj elk*rzulása ellen, elég nagy lehet a baj...”

nevét nem vállaló kommentelő – Facebook.com⁵¹

A fenti kommentből tisztán kivehető, hogy megveti a nem első generációs Black Metal, és arra hivatkozik, hogy ha egy elismert Black Metal zenekar azt mondja, hogy az nem Black Metal, akkor nem is lehet az. A kommentben önellentmondás is található, mivel nem akarja megmondani, hogy mi az, de kijelenti, hogy mi biztosan nem az. Ez esetben azonban tudnunk kell, hogy mi az. Hasonló kommentekkel találkozhatunk a Black Metlről készült dokumentumfilmek Youtube-ra feltöltött verziói esetében is.⁵²

⁴⁹ Fordítás angol nyelvről: „I think a lot of people that got a little Black Metal feeling thought that the early primitive Black Metal wasn't enough so we have to add this atmosphere on the top of it like for example: Synth and more melodic things on the top of already added riffs. I then I think it is half way misunderstood. But... we make the bread and other people can make cake. But you grow tired of cake too. So we make ordinary bread.”

⁵⁰ Elég ha megnézzük, hogy milyen kombinációkban turnéznak egymással a zenekarok, például Cradle of Filth – Moonspell – Gorgoroth.

⁵¹ Forrás: <http://www.facebook.com/AttentionBlackMetal>

⁵² Black Metal – A documentary (2007), forrás: <http://www.youtube.com/watch?v=wZd13-dSrAc&feature=related>.

Véleményünk szerint a Black Metal stíluson belüli feszültségek, és lehatárolási kísérletek nagymértékben felelősek azért, hogy a stílus ennyi alstílusra bomlott.⁵³ Tehát ha az a megközelítést alkalmazzuk – amiről szintén a 2.2 fejezetben írtunk –, amelyben a Black Metal összes generációja alkot egy rendszert, akkor is el kell fogadnunk, hogy alstílus-megjelölések léteznek, ez azonban egy kikényszerített dolog. A kikényszerítés hátterében az első generáció egyes zenekarai, és a rajongói állhatnak.⁵⁴ Bourdieu az egyes mezők leírásánál a kodifikációnak nagy jelentőséget tulajdonít. Véleménye szerint a csoportok úgy védik magukat a nem kívánt elemek beszivárgásától, hogy éles, illetve kevésbé éles határokat szabnak. Vannak olyan mezők, hova a bekerülés nehezebb, ilyenek lehetnek például az angol, és amerikai kifejezetten módos emberek számára fenntartott klubok, vagy a tudományos mező. Ezek ellentéte lehet a művészeti mező, ahol a kodifikáció kisebb, könnyebb a bekerülés, így ennek a presztízse is kisebb, illetve a határok is elmosódnak, vagyis nem egyértelmű hogy mi tartozhat bele a mezőbe, illetve mi az, ami már nem. [vö: BOURDIEU 2000: 418-430] Valószínűleg az első generáció is hasonló okok miatt akarja erősen lehatárolni magát, és unikális jellegét megőrizni, illetve azt hangsúlyozni, és minden újítást elutasítani. Erre való utalás az alábbi komment:

„Egyáltalán minek filmet készíteni egy alapvetően szűk, zárt, sötét és elit műfajról, melynek sosem az volt a célja, hogy a kirakatban legyen, vagy képernyőn mutogassák?”

nevét nem vállaló kommentelő - Facebook⁵⁵

Látnunk kell, hogy a stílus követői számára bizonytalanságot okozhatnak az ilyen és hasonló kijelentések. Ez magában hordozza a lehetőséget arra is, hogy ha valaki nem bírja a konfrontációt, akkor elhagyja a stílust. Nincs tudomásunk arról, hogy lenne még egy olyan

Black Metal – The music of Satan, forrás: <http://www.youtube.com/watch?v=ZbWX0NzHUKo&feature=fvwr>,
Metal: A Norwega Black Metal Documentary (bonus), forrás: <http://www.youtube.com/watch?v=yjgri4YxsKQ>

⁵³ A 2.2 fejezetben már írtunk az alstílusokról.

⁵⁴ Véletlenül sem szeretnénk azt a látszatot kelteni, hogy az első generáció valamilyen negatív, vagy rossz szándékból gondolkodik így, egyszerűen csak az első generáció egyszerűbb, sok esetben primitívebb elgondolású zenekarait fogadják el, mint Black Metalt. Ez persze nem zárja ki, hogy szeretik a további generációk zenéjét, csak nem úgy mint Black Metalt. Az első generáció utáni generációk képviselői, mint már említettük, megengedőbbek a határokat tekintve, ezért nagyobb biztonsággal mondhatjuk azt, hogy kevesebb feltételt is szabnak a stílusba bekerülés szempontjából.

⁵⁵ Forrás: <http://www.facebook.com/AttentionBlackMetal>

zenei stílus – kivéve a Rap, de ez esetben az ellenállás egészen más dolgokra épül –, amely esetében ennyire nagy ellentéteket generál a más aspektusból való értelmezés.

3.2.2. Kívülállók

A szintéren kívüliek esetében a helyzet sokkal egyszerűbb és egyértelműbb, mivel a probléma szinte kizárólag félreértelmezésből, félinformációkból, és a belőlük tévesen levont, felszínes következtetésekből adódik. Azonban a sztereotípiák, és a normális viselkedéstől eltérőnek való kikiáltás rányomja a bélyegét a szintér minden zenészére, követőjére. Ez könnyen belátható, hogy nagyobb problémát jelent a mindennapi életben, mint a szintéren belüli eltérő értelmezések.

A toleranciával foglalkozó fejezetben már röviden bemutatottuk, hogy hogyan látják a Black Metal szintér szereplői a saját maguk kívülállók általi megítélését. Láthattuk az idézetekből, hogy problémát jelentenek számukra a sztereotípiák. Az interjúzás során találkoztunk a nonverbális reakciókkal is, amik még többet árulnak el a kérdésről. Az interjúalanyok reakcióiból egyértelművé vált, hogy akit értek negatív megkülönböztetések, azoknak ez valóban problémát jelent, főleg ha ezeknek fizikális vetületei is voltak. Ebben a fejezetben a kívülállók szemszögéből vizsgáljuk a Black Metalt.

Általában a kép, amit a média a Black Metalról fest, teljesen kifordult, beteges, deviáns, gyilkos stílus képét mutatja. Ennek talán az egyik legszembetűnőbb példája a Dr. Csont című bűnügyi sorozat egyik epizódja, amelyben egy amerikai „Norvég Black Metal” banda – amelynek nem mellesleg vágóhídon élő, és állandóan hullasminkben pózoló tagjai teljes mértékig elmebeteges – rituális sátánista gyilkosságokat követ el, és egy rivális zenekar általuk meggyilkolt tagjának csontváza színpadi kellékét alkotja a zenekar koncertjeinek.⁵⁶ A két nyomozó a nyomozás során megdöbbentő részleteket tár fel, amelyek úgy vannak bemutatva, mintha a Black Metal stílus jellemzői lennének. Szükségtelen részletezni, hogy egy ilyen torz kép millióknak való bemutatása mennyire félrevezetheti a nézőket, és erősítheti az előítéleteket.⁵⁷

⁵⁶ Dr. Csont – 4. évad, 21. epizód (Mayhem on the cross)

⁵⁷ Több a stílussal kapcsolatos hiba mellett – amelyek az alkotók felkészületlenségét, vagy csak szenzációra való törekvését reprezentálják – az egyik legszembetűnőbb, az, hogy a Norvég Black Metal zenekar valójában nem Black Metalt játszik, hanem Death Metalt.

Egy másik eset, ami teljes mértékig a valósághoz kötődik, az Dani Filth, az angol Cradle of Filth énekesének példája. Dani Filth az Egyesült Királyságok béli Suffolk városban él, ahol a „Choose Suffolk” utazási iroda szavazást rendezett, hogy megtalálja Suffolk arcát, azt, aki képviselheti a várost a külvilág felé. A szavazáson a rajongók Dani Filthet is indították, aki hatszor annyi szavazatot kapott, mint a második helyezett Broomhill úszómedence. A szervezők azonban úgy gondolták, hogy egy Black Metal zenekar énekes nem lehet Suffolk arca, ezért Dani Filthet letiltották a listáról. [SHARP 2011] Dani Filth esete jól példázza, hogy a Black Metal annyira negatív megítélés alá esik, hogy még egy törvényes szavazást is lehet módosítani annak érdekében, hogy ne egy Black Metal zenész legyen a nyertes. Az Egyesült Királyság amúgy is bővelkedik a Black Metal cenzúrázásnak eseteiben. A Dimmu Borgir *In Sorte Diaboli* (2007) című albuma felkerül az Egyesült Királyságok hivatalos zenei listájára, még hozzá igen előkelő helyre, de a *The Official UK Charts Company* diszkvalifikálta.⁵⁸ Hasonló esetek történtek már Lengyelországban is, ahol például a Behemoth énekes ellen peres eljárást kezdeményezett egy magánszemély istenkáromlás miatt, ami következtében a zenész akár két év börtönben letöltendő büntetést is kaphat.⁵⁹

Egy általunk készített interjúban, amelyben egy a stíluson kívül álló személy beszélt arról, hogy mit gondol a Black Metalról, az alábbi mondatok hangzottak el:

„[...] Igen, akkor már meglett volna az előítélet a fejemben. Akkor máris ott lett volna ez az előítélet és máshogy álltam volna hozzá, és ezzel szerintem mindenki így van, vagy legalábbis többségében. [...] Talán kicsit lenéző lettem volna, és az biztos, hogy nem tartottalak volna szokványosnak, szokványosnak vagy hétköznapi, de nem a szó pozitív értelmében. Tehát egy negatív előítélettel viszonyultam volna hozzá. ”⁶⁰

Füleki Péter - kívülálló

Véleményünk szerint a fenti példák jól reprezentálják azt a hangulatot, amellyel a stílus képviselőinek kell szembenézniük a mindennapokban. Ismét ki kell emelnünk, hogy ennek a viszonyulásnak az alapjai a félinformációkra építő „tudásnak” tudhatók be. Azért is furcsa ez

⁵⁸ Forrás: <http://blabbermouth.net/news.aspx?mode=Article&newsitemID=72122>

⁵⁹ Nergal oldalakat tépett a színpadon egy könyvből, ami feltételezhetőleg a Biblia. Forrás: <http://hammerworld.hu/2012/10/30/behemoth-nergal-akar-ket-evet-is-kaphat/>

⁶⁰ Kérdés: Mi lett volna ha úgy ismerd meg minket, mint Black Metalosokat?

a viszonyulás a stílushoz, mert sokkal népszerűbb nem zenei műfajok, amelyek ténylegesen károsak lehetnek az emberek számára, nem esnek ilyen negatív megítélés alá. Itt a kereskedelmi televíziók által nap, mint nap játszott bűnügyi sorozatokra gondolunk (CSI, NCIS, Dr. Csont, stb.), amelyek az elmebetegség és szadizmus legkülönbézebb, legkegyetlenebb példáit vonultatják fel. Emellett megemlíthetők a különböző horror és gore horror filmek is, amelyek szintén jelentős rajongótábor tudhatnak maguk mögött, nézőiknek azonban mégsem kell szembenézniük a deviánsnak nyilvánítás és a stigmatizálás eseteivel.

Véleményünk szerint összefüggés lehet a között, hogy az emberek a zenét hogyan élik meg, mire használják, és mit várnak el tőle, valamint, hogy milyen zenét hallgatnak. Ez nagyjában függ a zene mondanivalójától, attól, hogy mit sugall magáról a zene. Már általános- és középiskolás tanulmányainkból is tudhattuk, hogy a zene milyen régóta társa az embernek a mindennapokban. Különböző „felhasználási módjai” vannak a rituális szertartásoktól kezdve a szórakozáson át, a művészeti önkifejezés eszközéig. A Black Metal nem sorolható a mainstream zenei stílusokhoz, célja és mondanivalója is más. Kijelentésünk igazolására egy másik szógyakorlat elemzést végeztünk Atlas.ti program segítségével. Az elemzésben a Black Metal szövegeket hasonlítjuk össze a mainstream irányzat szövegeivel. A mainstream szövegek kiválasztásánál az Egyesült Királyságok MTV Hivatalos listájáról választottuk ki azokat a zenekarokat, illetve előadókat, amelyeknek fellelhetőek voltak olyan dalszövegei, amik egy teljes album részét képezték.⁶¹ Ez több esetben komoly problémát okozott, mivel több előadó esetében csak az éppen aktuális slágerük szövegét lehetett megtalálni. Ezek az előadók kimaradtak az elemzésből. Így a mintánkba a következő előadók kerültek be:

Bruno Mars (2011), The Lumineers, Maroon 5 (2011), One direction (2011), Robie Williams (2012)

A dalszövegek terjedelme 19 901 szó, ami 78 741 karakterből áll. Ezt hasonlítottuk össze a Black Metal első generációjának dalszövegeivel.

⁶¹ Forrás: <http://www.mtv.co.uk/music/charts/official-uk-top-40-singles-chart>

s.sz.	1. generáció	fordítás	minstream	fordítás
1.	we – 87	<i>mi</i>	she – 114	<i>ő (nő)</i>
2.	dark – 83	<i>sötét</i>	want – 111	<i>akarni</i>
3.	blood – 80	<i>vér</i>	night – 109	<i>éjszaka</i>
4.	black – 69	<i>fekete</i>	love – 108	<i>szerelem</i>
5.	night -60	<i>éjszaka</i>	girl – 106	<i>lány</i>
6.	eyes – 59	<i>szemek</i>	her – 86	<i>övé (nőé)</i>
7.	soul – 57	<i>lélek</i>	tonight – 71	<i>ma éjjel</i>
8.	cold – 55	<i>hideg, hűvös</i>	baby – 56	<i>baba (nő)</i>
9.	light – 51	<i>fény</i>	eyes – 53	<i>szemek</i>
10.	darkness – 48	<i>sötétség</i>	stay – 52	<i>maradj!</i>
11.	Hell – 47	<i>Pokol</i>	heart – 51	<i>szív</i>
12.	sky – 47	<i>ég, égbolt</i>	boy – 50	<i>fiú</i>

A Black Metal két generációja közül a választásunk azért esett az első generációra, mivel ez esetben – mint ahogy fentebb már említettük – a megfogalmazás választékossága szerényebb mértékű, mint a második generáció esetében (4244 különböző szó), így az közelebb állhat a minstream dalszövegek szószámához (1811 különböző szó). Ennek ellenére a Black Metal első generációjának dalszövegeiben még így is majdnem dupla annyi szó (3319 különböző szó) szerepel, mint a mainstream szövegekben, vagyis már a szógyakoriség elemzése előtt is megállapíthattuk, hogy a majdnem azonos karakterszám mellett a Black Metal szövegek sokkal változatosabbak. Ez azért is érdekes adat, mivel a Black Metal első generációja nem titkolt módon nem az énekekre és a szövegekre helyezi a hangsúlyt, viszont a mainstream zene szinte kizárólag az énekekre alapoz.

Mindösszesen két szót találunk a két különböző oszlopban, amelyek azonosak. Az egyik a *szemek*, a másik az *éjszaka*. Mindkét esetben teljesen eltérő kontextusokban fordulnak elő a szavak. A mainstream a *szemek* csábító erejét hangsúlyozza, amit a testiséggel és a szexualitással kapcsol össze. Az *éjszaka* szintén ezekhez, valamit a bulizáshoz köthető. A kifejezésmódok egyszerűek, célra törőek, nincs mögöttes tartalmuk. Mivel a mintánkban a véletlenszerűség ellenére elsősorban férfi előadók szerepelnek, ezért egyáltalán nem furcsa, hogy az elsősorban szexualitással, és párkapcsolatokkal, valamint a párkapcsolatok ellen elkövetett vétkekkel foglalkozó dalszövegek fő motívuma a *lány*, a *nő*. Ezek a dalok elsősorban mindennapos, egyszerű jelentésű dolgokkal foglalkoznak. Céljuk, hogy szórakoztassanak, és kikapcsolják a hallgatókat, esetleg táncolni lehessen rájuk.

Láthatjuk, hogy a két összehasonlított stílus erősen elkülönül választékosságában és mondanivalójában is. Ennek megfelelően különböző motivációkkal rendelkező embereket

vonzanak. Persze nem szabad azt gondolnunk, hogy azoknak, akik Black Metal hallgatnak nem fontos a szerelem (sőt – második generációs szövegek), vagy a párkapcsolat, viszont valószínűleg a misztikus, sok esetben megmagyarázhatatlan dolgok szintjén gondolkodnak a zenéről, ezt a jelentést várják el tőle, és ebbe a jelentésbe tudják beleértelmezni magukat. Vagyis az elkülönülés alapja lehet a fentebb leírt viszony, ami a másik fél nem megfelelő tiszteletben tartásához is vezet. Ennek a vége, hogy a kisebbséget kilöki magából a többség.

4. Összegzés

Láthatjuk, hogy a Black Metlról beszélni nem egyszerű, mivel nagyon nehéz pontosan meghatározni, hogy mi is az. Gyulai Attila volt black metal zenésszel, a Black Metal ist Krieg című tanulmány írójával történt magánbeszélgetésem alkalmával megjegyezte, hogy nem szeretné magát szakértőnek nevezni a Black Metal témakörében, mert így azt kéne mondanunk, hogy a Black Metal egy körvonalazható dolog, azonban ez nem így van. A Black Metal nehezen meghatározható, és nagyon sok ellenérdek is kapcsolódik a meghatározáshoz. Miron Chirva (Tvangeste) vele készített interjújában azt mondta, hogy nagyon nehéz szavakba önteni, hogy mi ez a stílus, érezni kell. Fernando Ribeiro (Moonspell) szintén nagyon problematikusnak tartja a stílus határok közé szorítását.

Kitértünk rá, hogy sokan félreértelmezik a Black Metalt, ezért sztereotípiákkal kell szembenéznie a stílus követőinek, azonban nem szóltunk még arról, hogy a stílus fő exportőre miként vélekedik a Black Metlról. Norvégia olyannyira fontos kultúrcikknek tekinti a Black Metalt, hogy a norvég nagyköveteknek egy tréningen kellett részt venni, ahol a norvég szintér minden részletét megismerhették. Norvégia a sajátjának tekinti a Black Metalt, és engedve a tömeges érdeklődésnek, felkészíti az ország reprezentánsait a lehetséges kérdésekre. Tove Skarstein, Norvégia magyarországi nagykövetével készített interjúnkban elmondta, hogy sokan sztereotip módon tekintenek a Black Metal követőire, és azonos halmazba sorolják őket a bűnözőkkel. A nagykövetasszony elmondta azt is – ami harmóniában áll az általunk korábban leírtakkal –, hogy a már említett bűncselekmények csak egy elszigetelt csoportra voltak jellemzőek. Kitértünk már arra, hogy ez a néhány bűncselekmény milyen negatív módon determinálta a stílus további életét. Ki kell emelnünk, hogy vannak a stílusnak igen agresszív és negatív zenekarai, de látnunk kell, hogy a Black Metal szimfonikus ágában benne van a potenciál, hogy valóban művészi szintet érjen el.

A dolgozat fontos részét képezi az ellentétek bemutatása, dinamikájának feltárása. Láthattuk, hogy nagyon jelentős eltérések nincsenek a két bemutatott generáció eszmeiségében, vagyis az ellentétek alapja nem ez. Sokkal inkább zenei elképzelésbeli különbségek, másképpen értelmezések vannak a háttérben, illetve lehet a dolognak a népszerűséggel összefüggő aspektusa is.

A Black Metalt nagyon sokan szeretik, tisztelik, de még többen vannak, akik erősen elutasítják azt, ahogy Bókay Antal professzor fogalmazott a vele készített interjút, *„Vannak akik nagyon határozottan ellenzik, vagy gyűlölik a Black Metalt, és nem egyszerűen csak azt mondják, hogy hát ez engem annyira nem érdekel.”*. Úgy gondoljuk, hogy ha az emberek jobban megismernék a stílust, könnyebben lenne leküzdeni az előítéleteket. Farkas László a vele készített interjút megemlítette, hogy mostanában nagyon fontos, hogy mindenkit elfogadjunk olyannak amilyen, de a Black Metallal, és úgy általában a metallal kapcsolatost társadalmi kirekesztés nem változik. Nagy Atilla szerint – aki nem mellékesen stíluson kívüli – pedig az emberek klisékben gondolkodnak, és akkor nyugodtak, ha be tudnak kategorizálni mindent és mindenkit, így meg lehet spórolni a gondolkodás nehézségét.

Hivatkozott irodalom

Brunczel Balázs (2008): *Niklas Luhmann társadalomelméletének felépítése és az elmélet politikatudományos és politikafilozófiai vonatkozásai*. Doktori disszertáció. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.

Brunczel Balázs (2010): *Modernitás illúziók nélkül*. Budapest: L'Harmattan

Burke, Edmund (2008): *Filozófiai vizsgálódás a fenségesről és a szépről való ideáink eredetét illetően*. Budapest: Magvető

Felkai Gábor –Némedi Dénes – Somlai Péter (2000): A mezők logikája. In: *Szociológiai irányzatok a XX. században*. Budapest: Új Mandátum.

Gyulai Attila (2011): Black Metal ist Krieg. In: *Zenei hálózatok. Zene, műfajok és közösségek az online hálózatok és az átalakuló zeneipar korában*. Budapest : L'Harmattan.

Hebdige, Dick (1979): *Subculture. The meaning of style*. Methuen & Co. Ltd

Issit, Micah L. (2011): *A Guide to an American Subculture*. ABC-CLIO, LLC

Kahn-Harris, Keith (2007): *Extreme Metal – Music and culture on the edge*. Oxford: Berg

Kahn-Harris, Keith (2008): Nem látványos szubkultúra? Határátlépés és hétköznapiág a globális extrém metal színtéren. In: *Replika 64-65*. 165-175 o. Budapest.

Kant, Immanuel (2003): *Az ítélőerő kritikája*. Budapest: Osiris

Kitzinger Dávid (2000): A morális pánik elmélete. In: *Replika 40*. 23-48 o. Budapest.

Kuhn S., Thomas (2000): *A tudományos forradalmak szerkezete*. Budapest: Osiris

Kurtagic, Alex (2010): Black Metal: Conservative Revolution in Modern Popular Culture. *The Occidental Quarterly 10/1*. 23-38. o. Internet:
<https://www.toqonline.com/archives/v10n1/TOQv10n1Kurtagic.pdf> letöltve: 2012.10.11.

Luhmann, Niklas (2006): *Bevezetés a rendszerelméletbe*. Budapest: Gondolat

Lyotard, (1989): A fenséges és az avantgárd. Ford: Széchenyi Ágnes, Das Erhabene und die Avantgarde In: *Das Inhumane. Plaudereien über die Zeit*. Edition Passagen, 1989 alapján.
Internet:

https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:bPcnPllSJr8J:mmi.elte.hu/szabadbolcsesz/m/ediatar/propedeutika/enigm68c_951_lyotard.doc+&hl=hu&gl=hu&pid=bl&srcid=ADGEESiwTCxd_OD7o8uWb3PSQL-FE_nG0KMtRsB0-9S8WQCO6UoxA7nqPzM0K_5b6BxR9ucVWMnwAvK6F1OI9jCr80uhv4lFHQQrdwLJCQRBldGfd3E5qtvsLxi4hOI_9Bl2J1yf_og5&sig=AHIEtbRqmvoO89ADGYLh1RK0sySj0tsK4w letöltve: 2012 10. 21.

- Månsson, Kjell (2011): *Burzum*. Budapest: Silenos Kiadó
- Mathews, Chris (2009): *Modern Satanism – Anatomy of a Radical Subculture*. Westport: Praeger Publishers
- Maturana, Humberto – Varela, Francisco (1991): *Autopoiesis and Cognition: The Realization of the Living*. Springer-Verlag GmbH
- Metal Enciklopedia. Internet: http://www.metalenciklopedia.hu/mufaj_black_metal letöltve: 2012.11.02.
- Moynihan, Michael – Søderlind, Didrik (2003): *Lords of Chaos. The Bloody Rise of the Satanic Metal Underground*. Port Townsend: Feral House
- Perone, James E. (2009): *Mods, rockers and the music of the British invasion*. Praeger Publisher.
- Poe, Edgar Allen (1967): A perverzió démona. In: *Rejtelmes történetek*. Budapest: Európa.
- Popovics Zoltán (2001): Georges Bataille: Az erotika. In: *Buksz. 2002/1*. Budapest
- Schiller, Friedrich: A fenségesről. In: *Válogatott esztétikai írások*. Budapest: Magyar Helikon
- Sharp, Johnny (2011): Is Dani Filth Suffolk's greatest icon? *Guardian*. Internet: <http://www.guardian.co.uk/music/2011/jan/05/suffolk-icon-poll-cradle-of-filth> letöltve: 2012. 11. 22.
- Kirk, G. S., Raven, J. E., Schofield M. (1998): *A preszókratikus filozófusok*. Budapest: Atlantis

Hivatkozott zene

- Bathory (1984): *Bathory*. Tyfon Records
- Bathory (1987): *Under the Sign of the Black Mark*. New Renaissance Records
- Bruno Mars (2011): *Earth to Mars*.
- Carpathian Forest (1998): *Black Shining Leather*. Avantgarde Music
- Carpathian Forest (2001): *Morbid Fascination of Death*. Avantgarde Music
- Cradle of Filth (1996): *Dusk... and Her Embrace*. Music for Nations
- Cradle of Filth (2000) *Midian*. Music for Nations, The End Records, Sony Music UK
- Dark Funeral (1996): *The Secrets of the Black Art*. No Fashion Records

Darkthrone (1992): *A Blaze in the Northern Sky*. Peaceville

Darkthrone (1993): *Under a Funeral Moon*. Peaceville

Dimmu Borgir (1997): *Enthroned Darkness Triumphant*. Nuclear Blast

Dimmu Borgir (1999): *Spiritual Black Dimensions*. Nuclear Blast

Dimmu Borgir (2007): *In Sorte Diaboli*. Nuclear Blast

Dissection (1993): *The Somberlain*. No Fashion Records

Dissection (1997): *The Past Is Alive (The Early Mischief)*. Necropolis Records

Emperor (1994): *In the Nightside Eclipse*. Candlelight Records, Century Black

Emperor (1999): *IX Equilibrium*. Candlelight Records, Century Media

Immortal (1995): *Battles in the North*. Osmose Productions

Immortal (1999): *At the Heart of Winter*. Osmose Productions

Limbonic Art (1996): *Moon in the Scorpio*. Nocturnal Art Productions

Limbonic Art (1997): *In Abhorrence Dementia*. Eternal Art

Marduk (1992): *Dark Endless*. No Fashion Records

Marduk (1998): *Nightwing*. Osmose Productions

Marduk (2012): *Serpent Sermon*. Century Media

Maroon 5 (2012): *Overexposed*. A&M, Octone

Mayhem (1994): *De Mysteriis Dom Sathanas*. Deathlike Silence

Naglfar (2003): *Sheol*. Century Media

One Direction (2011): *Up All Night*. Syco, Columbia

Robie Williams (2012): *Take the Crown*. Island

Satyricon (1996): *Nemesis Divina*. Moonfog, Century Media

Satyricon (1999): *Rebel Extravaganza*. Moonfog

The Lumineers (2012): *The Lumineers*. Dualtone

Tvangeste (2003): *Firestorm*. World Chaos Production

Venom (1982): *Black Metal*. Neat Records

Hivatkozott dokumentumfilmek

Aasdal, Pål – Ledang, Martin (2007): *Unce Upon a Time in Norway*. Grenzeløs Productions

Aites, Aaron – Ewel, Audrey (2008): *Until the Light Takes Us*. Field Pictures

Dunn, Sam – McFadyen, Scot (2005): *Metal. A Headbanger's Journey*. Banger Films

Dunn, Sam – McFadyen, Scot (2005): *Metal. A Norwegian Black Metal Documentary (bonus)*. Banger Films

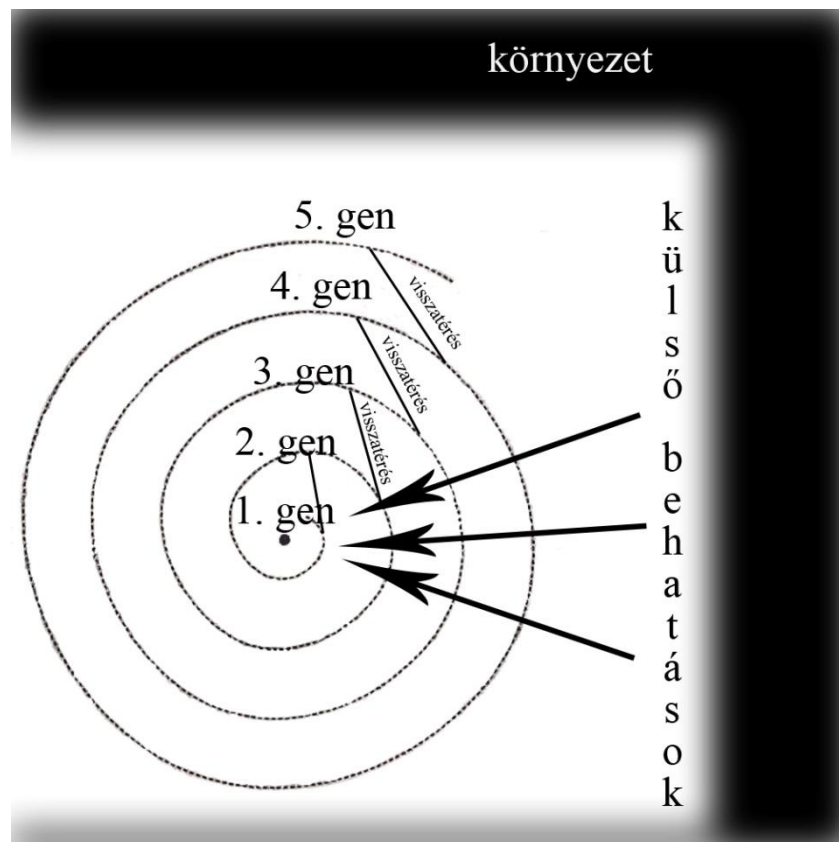
Dunn, Sam – McFadyen, Scot (2008): *Global Metal*. Banger Films

Grude, Torstein (1998): *Satan Rides The Media*

Zebub, Bill (2007): *Black Metal – A documentary*. Bill Zebub Productions

Zebub, Bill (2010): *Black Metal – The Music of Satan*. Bill Zebub Productions

Mellékletek

1. ábra (saját készítésű):
A Black Metal kialakulása és továbbélése